

INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

“Du ger väl inte hela summan för då
kanske hon lägger de pengarna på annat...”

— en kvalitativ studie av samhällets syn på mottagaren av
ekonomiskt bistånd, utifrån socialsekreterarens perspektiv.

SQ4562, Vetenskapligt arbete i socialt arbete, 15 hp

Scientific Work in Social Work, 15 higher education credits

Kandidatnivå

Termin: Vårterminen 2021

Författare: Viktor Malgeryd och Victor Svensson

Handledare: Lena Andersson

Totalt antal ord: 19995 st

Abstract

Titel: “Du ger väl inte hela summan för då kanske hon lägger de pengarna på annat...” - en kvalitativ studie av samhällets syn på mottagaren av ekonomiskt bistånd, utifrån socialsekreterarens perspektiv.

Författare: Viktor Malgeryd & Victor Svensson

Syftet med denna studie är att vi, genom en socialkonstruktionistisk grundsyn och utifrån de perspektiv som några socialsekreterare inom verksamhetsområdet försörjningsstöd har, skall undersöka hur mottagaren av försörjningsstöd konstrueras i samhället. Syftet är dessutom att söka förklara och förstå förutsättningar och orsaker som vi, med samma grundsyn och utifrån samma socialsekreterares perspektiv, uppfattar kan ligga till grund för sådana konstruktioner.

Studien baserades på tio stycken semistrukturerade, kvalitativa intervjuer med socialsekreterare som arbetar med försörjningsstöd. Tidigare forskning kring ekonomiskt bistånd har i mångt och mycket handlat om hur mottagandet fördelar sig över befolkningen, hur attityder mot försörjningsstödstagare påverkar dem sett till hälsa, samt deras berättelser om hur de upplever mötet med myndigheten och allmänheten. Systemets utformning har beforskats och slutsatserna har varit att det är gammalmodigt och stigmatiserande och behöver reformeras. Man har också forskat kring utbredningen av attityder gentemot mottagare av ekonomiskt bistånd.

Vi närmade oss empirianalysen abduktivt vilket innebar att vi inom ramen för en konstruktionistisk problembild lät empirin vägleda oss i valet av teorier och begrepp. Vi kom fram till att många negativa egenskaper som exempelvis lathet och oansvarighet återkommande konstruerades in i förståelsen av personen som uppstår försörjningsstöd. En orsak tycktes vara allmän okunskap om stödformen, vem som har rätt till den och på vilka villkor. Det föreföll leda till kategoriska uppfattningar om bland annat vem som har och inte har rätt till hjälp, grundat i människans dikotoma och icke komplexa sätt att förstå världen. En annan orsak verkade vara socialtjänstens dåliga rykte. Det var också tydligt att de vars röster väger tungt och hörs (politikerna och media) bär ett stort ansvar för vilken bild som fanns tillgänglig. Resultatet visade också att sociala medier tvivelsutan var en ny plattform för icke granskade och ensidiga påståenden också från vanliga medborgare.

Keywords: social constructionism, social workers, attitudes, welfare-recipients, claims-making.

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
1.1 Bakgrund och problemformulering	4
1.2 Historisk överblick och försörjningsstödet juridiska ramar	5
1.3 Problemformulering	7
1.4 Studiens relevans för det sociala arbetet	9
1.5 Syfte och frågeställningar	9
1.6 Begreppsdefinition	10
2. Tidigare forskning	11
2.1 Litteratursökning	11
2.2 Forskningsöversikt kring ekonomiskt bistånd	12
2.3 Stigmatiseringen	12
2.4 Socialarbetarens attityd och strukturella förståelse	13
2.5 Socialtjänstens fattigvårdstradition och kategorisering av klienterna.	14
2.6 Samhällets syn på personer som uppstår ekonomiskt bistånd	16
2.7 Icke beforskade frågor	17
3. Teoretiska utgångspunkter	17
3.1 Socialkonstruktionism	18
3.2 Kategoriseringar och stereotyper	20
3.3 claims-making - anspråksformulering	22
4. Metod	24
4.1 Metodologisk ansats	24
4.2 Urval	25
4.3 Genomförande av intervjuer	26
4.4 Bearbetning av intervjuer och analysmetod	27
4.5 Etiska ramar och överväganden	30
4.6 Reflektion kring studiens genomförande och tillförlitlighet	31
4.7 Arbetsfördelning	36
5. Resultat och analys	36
5.1 Konstruktionen av en lat och opålitlig människa	37
5.2 Ovärdig? eller bara mindre berättigad?	39
5.3 Socialbidragstagaren som avpersonaliserande kategori	41
5.4 Socfallet - en kategori för alla som har med socialtjänsten att göra	43
5.5 Inte en av "dem"	46
5.6 Individens ansvar	48
5.7 Politiker som åsiktskompass och "Arbetsför ålder" som en politisk fallgrop	50
5.8 Medias framställning av personer som uppstår ekonomiskt bistånd	52
6. Slutsatser och diskussion	53
6.1 Förslag till framtida forskning	58
7. Avslutande reflektion	58

Vi vill tacka...

Vår handledare Lena Andersson: för bra feedback som hjälpte oss att utveckla vår uppsats.

Våra intervjupersoner: för att ni ställde upp och gav oss av er tid och ovärderliga reflektioner.

Våra opponenter: För att ni kom med bra feedback och förslag på förbättringar och omskrivningar

Varandra: För ett gott samarbete genom hela kursen!

1. Inledning

1.1 Bakgrund och problemformulering

Sociala konstruering är något som konstant sker i vårt samhälle - hur nyhetsankaren väljer att benämna det som rapporteras, hur politikern talar om en grupp som refereras till att "behöva stöd" eller sättet ett fotbollslag pratar om ett motståndarlag är alla exempel på sociala konstruktioner som skapas genom den sociala interaktionen som sker oss människor emellan (Burr, 2015; Payne, 2015). Kategoriseringar och stereotyper är i sig inte konstiga eller dåliga, utan förenklande kategorier och stereotyper att sortera intrycken i är världen för stor och för komplex för det mänskliga sinnet att förstå (Hinton, 2003). Men enligt Hinton (2003) innebär det också att man kategoriserar människor efter väldigt liten egentlig information om dem, som exempelvis hårfärg. Hinton (2003) exemplifierar fenomenet med att rödhåriga människor kategoriseras som temperamentsfulla, utan att man vet något annat om dem än deras hårfärg. Vi menar att man utifrån det rimligtvis kan slå fast att vare sig det handlar om fördomar mot rödhåriga personer eller mot människor med försörjningsstöd är det i grund och botten frågan om att människor utifrån en ganska liten bit information tycker sig veta hur andra människor är. Det kan förstås handla om allmänt samstämmiga bilder av hur verkligheten kan kategoriseras (Payne, 2015). Fenomenet med gemensamma uppfattningar som skapar förutbestämda bilder av människor är det som avses med sociala konstruktioner (Payne, 2015).

Vi har sålunda valt att fokusera denna studie på sociala konstruktioner av personer som uppstår ekonomiskt bistånd. Vi har sett, framförallt på internet, att det inte råder någon brist på konstruktioner som tillskriver dem mycket negativa egenskaper. Det mänskliga behovet av att ha ett värde och att inte föraktas eller ses som mindervärdig är enligt Angelin (2009), grundläggande. Utifrån det anser vi att behovet av att på alla sätt närmare studera hur människor som har försörjningsstöd konstrueras i samhället och varför så sker, är stort. Vårt mål med denna uppsats är att vi, genom en socialkonstruktivistisk grundsyn och utifrån de perspektiv som några socialsekreterare inom verksamhetsområdet försörjningsstöd har, skall undersöka hur mottagaren av försörjningsstöd konstrueras i samhället. Syftet är dessutom att söka förklara och förstå förutsättningar och orsaker som vi, med samma grundsyn och utifrån

samma socialsekreterares perspektiv, uppfattar kan ligga till grund för sådana konstruktioner.

Uppsatsens första del behandlar bakgrunden till det ekonomiska biståndet, samhällssynen på den fattige och uppsatsens problemformulering. Här presenteras även det ekonomiska biståndets lagrum och hur det tillämpas i praktiken. Detta mynnar sedan ut till studiens relevans för socialt arbete samt uppsatsens syfte och frågeställningar. Den andra delen lyfter tidigare forskning samt de frågor vi anser att forskningen inte har behandlat. Den tredje delen behandlar uppsatsens teoretiska utgångspunkter med tillhörande teoretiska begrepp. Den fjärde delen redogör för vår datainsamlings- samt analysmetod. Den femte delen presenterar resultatet och analysen av empirin med hjälp av våra valda teorier och tidigare forskning. Det sjätte kapitlet belyser våra slutsatser och diskussioner kring resultatet. Sist presenteras våra referenser och bilagor.

1.2 Historisk överblick och försörjningsstödet juridiska ramar

I följande kapitel presenteras en kort historisk överblick kring fattigdom, det ekonomiska biståndet och synsättet på individer som uppbär biståndet samt en introduktion till det ekonomiska biståndets lagrum och hur det tillämpas i praktiken.

Fattigdom och annan social utsatthet har en lika lång historia som människosläktet, omsorgen om fattiga och andra utsatta är i Bibeln och i synnerhet i det Nya testamentet ett centralt tema. I den så kallade Människosonens dom, i verserna (Matt 25:31-46) talar Jesus om “Dessa mina minsta” och avser därmed hungriga, törstiga, främlingar, nakna , sjuka och fängslade - alla lever de i utsatthet och är i behov av vår hjälp och omsorg. Jesus drar också likhetstecken mellan sig själv och dessa socialt utsatta grupper i och med att han, i Matt 25:45 säger “vad ni inte har gjort för någon av dessa minsta, det har ni inte heller gjort för mig”. I Matt 25:46, står att den som nekar den hjälpbehövande hjälp “...skall gå bort till evigt straff” medan den som ger hjälp “... till evigt liv.”.

Detta visar att det redan för tvåtusen år sedan fanns ett stort behov av att påverka människors attityder till socialt utsatta grupper. Evangelisten ansåg uppenbarligen att budskapet behövde föras vidare till eftervärlden. Ändrade människosläktet genom århundradena sin attityd till dessa deras minsta bröder? Nej inte nämnvärt, om man ska gå på vad Angelin och Starrin (2012) säger. De menar att det inte är ovanligt med en negativ inställning till hjälpbehövande än i denna dag. Den hjälpbehövande som denna uppsats avser inrikta sig på är naturligtvis

mottagaren av försörjningsstöd - den fattige som mottar hjälp. Angelin och Starrin (2012) menar att attityden till biståndstagaren hör nära samman med attityden till att ge bistånd.

1.2.1 Socialtjänstlagen

Det lagrum som utgör grunden till socialtjänstens verksamhet är Socialtjänstlagen (2001:453), (SoL) som inleds enligt följande:

1 § Samhällets socialtjänst skall på demokratins och solidaritetens grund främja människornas

- ekonomiska och sociala trygghet,
- jämlikhet i levnadsvillkor,
- aktiva deltagande i samhällslivet.

Socialtjänsten skall under hänsynstagande till människans ansvar för sin och andras sociala situation inriktas på att frigöra och utveckla enskildas och grupperns egna resurser.

Verksamheten skall bygga på respekt för människornas självbestämmanderätt och integritet (Socialtjänstlagen, 2001:453).

1.2.2 (SoL) 4 Kap 1§ om Rätten till bistånd

Det lagrum som behandlar rätten till bistånd är 4:1 SoL:

1 § Den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt har rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning (försörjningsstöd) och för sin livsföring i övrigt.

Den som inte kan försörja sig men som kan arbeta har rätt till försörjningsstöd enligt första stycket om han eller hon står till arbetsmarknadens förfogande, i vilket ingår att vid behov delta i kommunal vuxenutbildning i svenska för invandrare eller motsvarande utbildning vid folkhögskola. Om det finns godtagbara skäl har den enskilde rätt till försörjningsstöd även om han eller hon inte står till arbetsmarknadens

förfogande...”

tredje stycket: “Den enskilde ska genom biståndet tillförsäkras en skälig levnadsnivå....” (SFS 2001:453).

“Skälig levnadsnivå” är svårdefinierat beroende på att det på olika sätt skall anpassas till respektavstånd, enskildas situation och barnperspektiv och kan uppfattas olika beroende på kontext (Hjort, 2012). Vi menar dock att skälig inte kan anses vara detsamma som god. Men enligt Lundgren och Sunesson (2020) bör begreppet förstås som att hjälpen inte enbart skall tillgodose det mest grundläggande utan också ha en viss kvalitet. I SoL (SFS 2001:453) stadgas också att vederbörande, för att erhålla bistånd, skall stå till arbetsmarknadens förfogande om han kan arbeta och om det inte finns godtagbara skäl däremot. Men då SoL är en ramlag med stort handlingsutrymme (Lundgren & Sunesson, 2021), menar vi att det blir upp till handläggarna och kommunen att avgöra vad som är godtagbara skäl.

I juni 1980 beslöt riksdagen att anta den nuvarande Socialtjänstlagen (SoL) och att därmed ersätta de gamla lagarna om socialhjälp, barnavård och nykterhetsvård (Lundgren & Sunesson, 2021). Lagen trädde i kraft 1 januari 1982 och man ville med den nya lagen röra sig mot en helhetssyn innefattande strukturella och individuella orsaker i ett samspel istället för en individualistisk syn på sociala problem, deras orsaker och lösningar (Bergmark, 2015; Lundgren & Sunesson, 2021; SOU 1974:39).

Bidraget är behovsprövat och det krävs därför att den sökande är ställd ut i sådan belägenhet att kriterierna uppfylls (Swärd, 2019). Det relativa fattigdomsbegreppet innebär enligt Swärd (2019) att fattigdom definieras i relation till den gängse levnadsnivån i det specifika samhället och vid den specifika tidpunkten. Det har enligt honom idag stor betydelse för bedömningen av rätten till bistånd. Det finns dock en riksnorm som utgår från vad normal livsföring minst kostar i Sverige från år till år (Socialstyrelsen, 2020). Där ingår poster för mat, kläder, hygienartiklar, fritidsaktiviteter, barn- och ungdomsförsäkring, förbrukningsvaror, dagstidning och telefon (Socialstyrelsen, 2020). Normen utgör en nationell lägstanivå för de poster som ingår i den (Swärd, 2019).

1.3 Problemformulering

Enligt Swärd (2019) blev övergången från medeltiden till den tidiga moderna tiden, det vill säga Renässansen, en brytpunkt för synen på den fattige. Swärd (2019) menar att man gick

från fördragsamhet till att fattigdom, eller snarare fattiga, började betecknas som ett verkligt problem för lugnet i samhället. Jämförelsevis såg man på den fattige under medeltiden som en möjlighet för människan att vara barmhärtig mot sin nästa (Swärd, 2019). Slutsatsen som Swärd (2019) drar är att förändringen berodde på reformationen och skiftet mellan den katolska och den till ganska långt fram i tiden mycket stränga Lutherska kyrkan.

I 1885 års lösdriverilag definierades lösdrivare som ”Hvar, som sysslolös stryker omkring från ort till annan utan medel till sitt uppehälle [...] der ej omständigheterna ådagalägga, att han söker arbete” (SFS 1885:27). På samma sätt som lösdrivaren sågs också den som förvisso inte var lösdrivare men som utan att ha medel nog för sitt uppehälle “underlåter att efter förmåga söka ärligen försörja sig” (SFS 1885:27)

Passade man in på dessa definitioner kunde man straffas med tvångsarbete (SFS 1885:27). Vi uppfattar att de som talas om har det gemensamt att de inte har nog för att försörja sig men inte heller gör vad de förväntas göra för att klara av försörjningen.

Vi uppfattar att likheten mellan dessa formuleringar och socialtjänstlagens, om att stå till arbetsmarknadens förfogande, är slående. Vi menar att innebörden av formuleringarna är desamma även om ordvalen är annorlunda. Nämligen att det är något dåligt att inte själv försöka försörja sig eller att inte göra vad man kan för att lyckas. Vi anser inte att det är dåligt att ställa krav. Men det är intressant att vi i dagens sociallagstiftning kan skönja sådana likheter med de gamla fattigvårdslagarna i synen på individens ansvar. Vi tycker att det är ett tydligt exempel på hur fattigvårdstraditionen, som Salonen (2013) skriver, har ärvts ned till dagens socialtjänst.

Idag krävs av den som söker försörjningsstöd att hen står till arbetsmarknadens förfogande om det inte bedöms vara ett orimligt krav (Socialtjänstlag 2001:453). Vi menar att samhällets hjälp är villkorad och enligt Hjort (2019) är det socialsekreterarna som är satta att bevaka gränsen. Utifrån att socialtjänstlagen är en ramlag som erbjuder stort handlingsutrymme (Lundgren & Sunesson 2020) är det deras professionella bedömningar och upplevelser av vem som har rätt, som avgör vilka beslut som fattas.

Vi menar att utifrån att uppfattningarna om mottagaren av försörjningsstöd är så pass negativa bör socialsekreterarnas bild, som måste antas ha utformats efter dagligt möte med klienter, kunna bringa något mer nyans till debatten.

1.4 Studiens relevans för det sociala arbetet

Vår bestämda uppfattning är att det sociala arbetets legitimitet bygger på en förståelse för de sociala problem man arbetar med. Vi anser också att fattigdom som socialt problem innefattar den negativa synen på fattiga. Inte minst utifrån att Angelin och Starrin (2012) skriver att attityderna får allvarliga konsekvenser i form av att människor stigmatiseras och upplever djup skam över sin situation. Vi menar därför att det inte bara är bristen på ekonomiska medel som utgör den fattiges lidande. Om de allmänna attityderna mot fattiga, som Rauhut (2011) skriver, gör gällande att de genom lättja och amoralitet själva har orsakat sin fattigdom, menar vi att det för det första kommer innebära att man inte känner medlidande med dem. För det andra menar vi att det innebär att individens karaktärsdrag blir den gängse förklaringen till fattigdomens orsaker. Det skulle, enligt oss, riskera att orsaka att den strukturella förklaringsmodell till fattigdom som socialarbetare enligt Blomberg et al. (2015) ofta har, kommer ha låg legitimitet i allmänhetens ögon eftersom den enligt sin individualistiskt inriktade förklaringsmodell snarare bör hitta problemet i individens karaktär.

Enligt vårt resonemang är den allmänna synen på fattiga och på fattigdomens orsaker tätt knuten till de reella möjligheter som föreligger att bedriva ett socialt arbete mot fattigdom. Detta eftersom vi menar att allmänheten genom den svenska demokratin indirekt har beslutandemakt kring vilken inriktning myndigheters arbete skall ha och vad som behöver arbetas med.

Vår uppfattning ramar in av uttrycket att *gå till botten med problemet*. Vi förstår det som att man, förutom att undersöka hur problemet tar sig uttryck och vilka konsekvenser det får, också behöver söka svar på dess orsaker och förutsättningar för att överhuvudtaget ha några reella möjligheter att göra något åt det.

1.5 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att vi, genom en socialkonstruktionistisk grundsyn och utifrån de perspektiv som några socialsekreterare inom verksamhetsområdet försörjningsstöd har, skall undersöka hur mottagaren av försörjningsstöd konstrueras i

samhället. Syftet är dessutom att söka förklara och förstå förutsättningar och orsaker som vi, med samma grundsyn och utifrån samma socialsekreterares perspektiv, uppfattar kan ligga till grund för sådana konstruktioner.

1. Hur ser vi, genom intervjuade socialsekreterares perspektiv, att människor som har försörjningsstöd konstrueras i samhället?
2. Hur kan vi genom intervjuade socialsekreterares perspektiv, förklara och förstå orsaker och förutsättningar som vi uppfattar ligger till grund för att den som har försörjningsstöd konstrueras på det sättet?

1.6 Begreppsdefinition

Vi använder synonyma benämningar som *försörjningsstöd*, *ekonomiskt bistånd* samt i vissa fall *socialbidrag* eller enbart *bidrag* för att referera till det som tidigare hette *socialbidrag*. Valet att använda flera synonyma begrepp var medvetet för att undvika entonigt upprepande av samma ord och därmed göra texten mer behaglig att läsa.

Socialbidrag, liksom *socialbidragstagare*, har vi valt att problematisera utifrån uppsatsens ämne (se punkt 5.3). Därför används begreppen i syfte att referera till stereotypa kategorier och inte som allmän benämning. Vi har inte heller bytt ut begreppen då vi refererar till forskning och litteratur där begreppen används. Vi har försökt att så långt det går, utan att föra våld på läsvänligheten, bygga upp meningar så att vi har kunnat använda oss av formuleringar i stil med “Människa som uppstår försörjningsstöd” “Den som har ekonomiskt bistånd” eller “Mottagaren av försörjningsstöd” istället för *biståndstagare*, *bidragstagare* eller *försörjningsstödstagare* mm. Vi refererar även till Socialtjänstlagen i denna uppsats och förkortar detta under flertalet tillfällen med SoL.

Enligt Hinton (2003) är fördomar per definition stereotypa och därför kommer begreppet “fördomar” hädanefter förstås som stereotypa förhandsbedömningar av människor.

2. Tidigare forskning

I följande avsnitt presenteras hur vi har gått tillväga för att insamla relevant forskning till vår uppsats. Därefter presenteras en forskningsöversikt kring ekonomiskt bistånd för att sedan leda till den tidigare forskning om ekonomiskt bistånd, sociala konstruktioner, attityder och stigmatisering som vi använt i uppsatsen. Vi presenterar både svensk och utländsk forskning. Slutligen presenteras de frågor vi anser denna tidigare forskning saknar att besvara. Vi gjorde ett urval av forskning i ämnet ekonomiskt bistånd med fokus på negativa attityder, konstruktioner och negativa effekter i form av stigmatisering. Vårt mål var dels att förankra vår ansats i problematiken med det stigma och de negativa attityder som är nära knutna till mottagandet av försörjningsstöd. Vi ämnar också att belysa den kunskapslucka som vi upplevde fanns i det att ingen tycktes ha intresserat sig för problemets grund. Vår uppfattning är att det saknas även forskning som undersöker hur problemet upplevs av dem som i sin professionella roll möter de människor som det handlar om.

2.1 Litteratursökning

För att finna den tidigare forskningen har vi använt oss sökverktyg som Scopus, Proquest Social Sciences samt Göteborgs Universitetsbiblioteks Supersök. Dessa tjänster har vi fått tillgång till via Göteborgs Universitet och den sistnämnda är en tjänst för att söka universitetsbibliotekets samtliga databaser. Vi har använt oss av sökord som “welfare recipient”, “social welfare”, “stigma”, “social work”, “social worker”, “attitudes”, “attitudes towards”, “clients”, “social assistance”, “beneficiaries”, “social support”, “media”, “social workers attitude” och “social constructionism”. Dessa har kombinerats på olika sätt för att få sökträffar som visar tidigare forskning som behandlar samma ämnesområden som vår uppsats. Vi har även använt oss av kedjesökning för att hitta relevant forskning. Vår tidigare forskning är indelad enligt följande teman:

2.2 Forskningsöversikt kring ekonomiskt bistånd

2.3 Stigmatiseringen

2.4 Socialarbetares attityd och förklaring till ekonomiskt bistånd

2.5 Socialtjänstens fattigvårdstradition och kategoriseringen av klienterna

2.6 Samhällets syn på personer som uppbär ekonomiskt bistånd.

2.7 Icke beforskade frågor

2.2 Forskningsöversikt kring ekonomiskt bistånd

Björk et al. (2016) visar i sin översikt av forskning inom verksamhetsområdet ekonomiskt bistånd mellan åren 1995 till 2016 vart forskningens fokus varit. Forskningen har haft fokus på hur mottagandet av ekonomiskt bistånd fördelar sig i den svenska befolkningen samt bakomliggande faktorer till mottagandet men också mottagandets varaktighet har undersökts (Björk et al., 2016). Endast i ett fåtal fall ligger fokus på upplevelsen av att erhålla bistånd (Björk et al., 2016). Ett annat vanligt förekommande tema är arbete med ekonomiskt bistånd, exempelvis hur arbetet är organiserat eller socialsekreterarens roll (Björk et al., 2016). Flera av studierna behandlar de bedömningsgrunder som besluten baseras på samt hur personliga attityder och organisatoriska förutsättningar påverkar besluten (Björk et al., 2016). Björk et al (2016) redogör inte för någon tidigare forskning där fokus ligger på hur mottagaren av försörjningsstöd konstrueras socialt, eller som söker sammanställa förklaringar till att så sker.

2.3 Stigmatiseringen

Mycket av den tidigare forskningen kring personer som uppbär ekonomiskt bistånd uppmärksammar begreppet *stigma* (Wyers, 1977). Wyers (1977) menar att all forskning som undersökt olika former av bidragsprogram och deras påverkan på mottagare av försörjningsstöd har uppmärksammat stigmatiseringen som är tätt knuten till mottagandet av sådana stöd. Han kommer till slutsatsen att det beror på att personen är beroende av andra för sin överlevnad. Med detta tillkommer "förlusten av ansiktet" (*s.k. public loss of face*), vilket innebär att man inför alla går miste om det för människan så viktiga i att vara duglig (Wyers, 1977). Den tidigare forskning som Wyers (1977) presenterar har genomförts i bland annat Storbritannien och USA har visat på att många av de personer som söker ekonomiskt bistånd känner sig stigmatiserade och stigmat gör att personer som är i behov av hjälp väljer att inte söka det. Wyers (1977) menar också att stigmatiseringen kommer leda till att den fattige antar andras negativa bild av honom själv. Stigmatiseringen kan, enligt Wyers (1977) reduceras om nödvändiga förändringar och omstruktureringar i utbetalningssystemet genomförs. Enligt vår uppfattning innebär ett fokus på stigmatisering framförallt ett fokus på konsekvenser för den enskilde. Vi menar att det saknas en holistisk ansats att

förklara orsaker till synen på biståndstagare, och att fokus framförallt verkar ha legat på vilka konsekvenser stigmatiseringen får.

2.4 Socialarbetares attityd och strukturella förståelse

Socialarbetares attityder gentemot mottagare av försörjningsstöd undersöks i Bullocks (2004) kvantitativa studie *From the front lines of welfare reform: an analysis of social worker and welfare recipient attitudes*. Studien visar att socialarbetare tenderar att ge strukturella förklaringar till behovet av bistånd framför individualiserade (med fokus på individuella egenskaper). Bullocks (2004) härleder detta till den utbildning de har. Studien visar på att socialarbetare och den som mottar försörjningsstöd delar uppfattning om mottagarens situation som strukturellt orsakad. En skillnad som noterades mellan grupperna var att bidragstagare, jämfört med socialarbetarna, ville ha mer progressiv välfärdspolitik (Bullock, 2004). Bidragstagare såg välfärdssystemet som mer legitimt och diskriminering som en större orsak till fattigdom än socialarbetaren i studien menar Bullocks (2004). Dock må vi ta med i beräkningen att denna studie genomfördes i en mindre ort i USA och hade ett relativt litet urval (n = 80), varför generaliseringar bör göras varsamt.

En annan studie om socialarbetares synsätt på sociala problem är *What explains frontline workers' views on poverty? A comparison of three types of welfare sector institutions*, av Blomberg et al. (2015). Detta är en finsk kvantitativ studie, genomförd på 2124 st socialarbetare. Den visar att "Frontline workers" har en annan syn på anledningar till att någon är fattig (Blomberg et al., 2015). "Frontline workers" definieras som socialarbetare med omedelbar klientkontakt, vilka också har stort handlingsutrymme i beslutsfattande enligt Blomberg et al. (2015). Det skiljer sig främst beroende på vilken typ av institution socialarbetaren jobbar i förklarar Blomberg et al. (2015). Institutionell tillhörighet har störst betydelse för vilken förklaring som ges menar Blomberg et al. (2015). De uppfattar att det är en "administrativ paradox" att socialarbetarna inom kommunala och diakonala organisationer som inriktar sig på individuell bedömning (Motsvarande socialtjänsten och kyrkligt socialt arbete) snarare såg fattigdom som strukturellt än individuellt orsakat (Blomberg et al., 2015). Medan anställda inom organisationer som bygger på universella socialförsäkringar (motsvarande försäkringskassan), föreföll ha en mer individinriktad förståelse av fattigdomens orsaker (Blomberg et al., 2015). Även

utbildningsbakgrund och politiska sympatier hade betydelse förklarar Blomberg et al. (2015). En möjlig förklaring är också i vilken mån socialarbetaren möter den fattige i sitt arbete enligt Blomberg et al. (2015). Ständiga möten med fattiga torde rimligtvis bidra till att socialarbetaren får upp ögonen för deras specifika situationer och därmed förståelse för de aspekter ur vilka deras fattigdom kan ses som oförskyllad förklarar Blomberg et al. (2015).

Blomberg et al. (2013) genomförde den kvantitativa studien *Social workers attitudes towards the unemployed in the Nordic countries*. Blomberg et al. (2013) menar att genom att få reda på socialarbetares attityder gentemot arbetslösa, vilka utgör en stor del av deras klientgrupp, kan en tydligare bild skapas av hur socialarbetares attityd påverkar vilka åtgärder som vidtas och hur klienten behandlas. Studien visade bland annat på att socialarbetare som hade jobbat längre i större utsträckning antog strukturella perspektiv på arbetslösas situation jämfört med dem som har kortare erfarenhet i yrket (Blomberg et al., 2013). Kön var också en påverkansfaktor - män var mer benägna än kvinnor att tillgripa individuellt inriktade förklaringar (Blomberg et al., 2013). Men det sammantagna resultatet var att socialarbetarna drogs åt strukturella förklaringsmodeller snarare än individuella enligt Blomberg et al. (2013).

Syftet med att vi tar upp forskning kring socialarbetares attityder och strukturella förståelse för personer som uppstår ekonomiskt bistånd är för att vi anser att detta ger en bakgrund till hur individuella kontra strukturella förklaringar påverkar hur socialarbetare väljer att konstruera klienter, vilket problematiseras i vår analys.

2.5 Socialtjänstens fattigvårdstradition och kategorisering av klienterna.

Salonen (2013) framhåller i rapporten *Det nödvändiga uppbrottet* hur det svenska ekonomiska biståndet, i jämförelse med motsvarande i andra länder, fortfarande präglas av den gamla fattigvården. En möjlig orsak som lyfts är att biståndet är behovsprövat - han menar att i samband med utbyggnaden av socialförsäkringssystemet och införandet av socialtjänstlagen skulle det som varit föremål för fattigvården flyttas in i socialförsäkringsskyddet (Salonen, 2013). Uppdateringen av socialtjänstlagen var således tänkt att socialtjänsten sedermera bara skulle kliva in i akuta situationer och de med mer långvariga behov omfattas av socialförsäkringarna (Salonen, 2013). Han menar att det dock har skett en övervältring

från socialförsäkringarna till försörjningsstödet. Det har också blivit ett allt mer långvarigt stöd vilket inte var den ursprungliga tanken (Salonen, 2013). Arbetslöshet och ohälsa utgör största delen av besvären hos hjälpmottagarna förklarar Salonen (2013). Fokus ligger mer på att justera biståndet än på att justera behovet av det enligt Salonen (2013). Salonen (2013) menar att arbetslinjen (aktivering av den som har försörjningsstöd) fungerar legitimerande gentemot allmänheten. Han lyfter tidigare forskning som visar på att dessa insatser uppfattas som kränkande av individerna de riktar sig mot. Bidraget i sig kännetecknas av stigma och har låg legitimitet hos allmänheten (Salonen, 2013). Han lyfter att vi, tvärtemot vad som ofta förmodas, snarare har ett problem med underutnyttjande än överutnyttjande. Salonen (2013) menar dessutom att utvecklingen under senare år (innan 2013) har gått mer i riktningen åt fattigvård genom ytterligare individualisering av försörjningsproblemen. Det som han menar vara oskäligt låga bidragsnivåer orsakar också ytterligare inlåsning i fattigdom och skuldsättning och en förändring på längre sikt förutsätter en förändring i socialförsäkringar som arbetslöshetsförsäkring och sjukersättning m.fl. så att de kan ta det ansvar som rätteligen borde åligga dem och inte socialtjänsten (Salonen, 2013). Salonen (2013) menar att det finns ett behov av förnyelse i riktning mot ett mer inkluderande samhälle. Han lyfter avslutningsvis att skillnaden kan finnas i breda inkluderande välfärdssystem, istället för riktade bidrag (Salonen, 2013). Han framhåller härvidlag att det ses så illa på utifrån att det är behovsprövat, individualiserat och att det sker bakom stängda dörrar med begränsade insynsmöjligheter. Till sist menar Salonen (2013) att vi inte skall stirra oss blinda på fattiga och istället rikta fokus mot de förhållanden som skapar fattigdomen.

Thoréns (2008) kvalitativa studie *Activation policy in action - A Street Level Study of Social Assistance in the Swedish Welfare State*, visar på att klienter har fått lära sig hur de uppträder för att godkännas som värdiga mottagare av socialtjänstens stöd. Studien identifierade fyra informella klienttyper (Thorén, 2008). *Motiverade klienter*, vilka var villiga att arbeta och hade arbetskapacitet, fick mycket stöd i sitt arbetssökande, praktisk träning och deltagande i utbildningsprogram (Thorén, 2008). Detta utifrån att de bedömdes ha god chans att få vanliga jobb menar Thorén (2008). Sedan presenterades *Klienter som förefaller motiverade* (Thorén, 2008). De var villiga att arbeta men saknade arbetskapacitet och denna grupp fick ibland praktisk arbetsträning eller utbildning, men prioriterades först efter att den första gruppen hade fått sitt stöd

(Thorén, 2008). Den tredje gruppen var de som ansågs vara *oseriösa klienter* (Thorén, 2008). De hade arbetskapacitet men verkade ointresserade av att hitta ett vanligt jobb och fick därför ofta erbjudande om praktik inom “parkförvaltningen” eller “hundparken” menar Thorén (2008). Klientgrupp tre var sällan erbjudna attraktiva praktikplatser eller utbildningsstöd (Thorén, 2008). Den fjärde gruppen var *Klienter utan arbetsmotivation och kapacitet* (Thorén, 2008). De blev mer eller mindre helt bortprioriterade (Thorén, 2008). Det var alltså ingen behovsbaserad prioriteringsordning utan snarare en som byggde på att prioritera enklare klienter framför svårare förklarar Thorén (2008).

Vi menar att tidigare forskning kring socialtjänstens fattigvårdstradition, och kategorisering av klienterna ger en bakgrund till att vi i analysen kommer fram till att man inom socialtjänsten idkar ingående kontroll av klienternas ekonomi. Samt kategoriserar dem efter hur länge deras pengar räcker.

2.6 Samhällets syn på personer som uppbär ekonomiskt bistånd

Som en del i den kvantitativa studien *Konsensuell fattigdom* av Halleröd et al. (1993), undersöktes svenska medborgares åsikter om “socialbidragstagare”, intervjupersonerna var 793 personer mellan 20 och 75 år (Stattin, 1993). Halleröd (1993) menar bland annat att det råder en växelverkan mellan politiken och samhällets attityder. Politiken är visserligen, i någon mån, en spegling av de attityder som råder i samhället men å andra sidan påverkas attityderna också av politiken (Halleröd, 1993). Nästan hälften av intervjupersonerna i studien ansåg att bidragstagare är lata och saknar ambition att förändra sin situation (Halleröd, 1993). Det visade sig att det fanns en korrelation mellan utbildningsnivå och åsikter om den som har försörjningsstöd - mest negativitet fanns hos personer som endast genomgått grundskola och minst negativitet fanns hos högre tjänstemän (Halleröd, 1993). Halleröd (1993) konstaterade att det återfanns negativa attityder gentemot mottagaren av ekonomiskt bistånd även hos personer som själva har dålig ekonomi. Halleröd (1993) konstaterar också att “socialbidragstagare” är en så heterogen grupp att det enda som kan sägas binda dem samman är att de uppbär socialbidrag. Det finns alltså inget som talar för att man, enbart för att man själv har ekonomiskt bistånd, identifierar sig med andra som har samma försörjning och skulle ha en mer positiv syn på dem förklarar Halleröd (1993).

Det sammantagna resultatet är att de negativa attityderna gentemot mottagare av

försörjningsstöd är utbredda i samhället och att de bara i viss mån går att knyta till en viss typ av människor (Halleröd, 1993). Avslutningsvis lyfts behovet av att visa på hur det verkligen ser ut - vilka människor som får bidrag, varför och deras levnadsomständigheter (Halleröd, 1993). Vi menar därför att det är uppenbart att okunskap och avsaknaden av en korrekt bild betraktas som en viktig orsak till negativa attityder.

2.7 Icke beforskade frågor

Det som vi uppfattar saknas är regelrätta studier om orsaker till varför människor konstruerar den som har ekonomiskt bistånd som de gör och varför attityderna mot den fattige är så negativa. Socialkonstruktionistiska studier, i varje fall i detta ämne, har så vitt vi funnit främst intresserat sig för vilka konsekvenser konstruktionerna får. För att överhuvudtaget intressera sig för sociala konstruktioner krävs att man utgår från ett socialkonstruktionistiskt perspektiv och då är det troligare att man intresserar sig framförallt för hur man konstruerar och i andra hand för vad det får för konsekvenser. Varför konstruktioner och kategoriseringar sker och varför dessa tenderar att bygga på negativa attribut är däremot ett ämne som finns ganska litet skrivet om inom ramen för fattigdomsforskningen överlag.

Exempelvis Salonen (2013) härleder det till den nedärvda fattigvårdstraditionen och att biståndet tillämpas utan insyn, men även det lämnar frågorna om varför man föraktar och misstror den som är i behov av hjälp obesvarade samt varför man har väldigt tydligt konstruerade men vitt skilda uppfattningar om vad som gör någon verkligt hjälpbehövande. Vår uppfattning är dessutom att socialkonstruktionistiska studier i regel bara utgår ifrån att människor konstruerar sin omvärld och intresserar sig för innebörder i konstruktionerna utan att ställa sig frågan varför de gör det och varför de gör det på det sättet.

3. Teoretiska utgångspunkter

I detta avsnitt presenterar vi uppsatsens teoretiska utgångspunkter. Vi har valt teorier utifrån vårt syfte och frågeställningar. En premis för det teoretiska urvalet och för hela studien är att vår sociala omvärld bygger på sociala konstruktioner - studien och

även våra valda teorier vilar på ett socialkonstruktionistisk grundval. Vi presenterar här *socialkonstruktionismen, kategoriseringar och stereotyper* samt *claims-making*. Samtliga teorier och begrepp bygger på idén att människans begrepp om tingens ordning konstrueras snarare än är objektivt given.

3.1 Socialkonstruktionism

Socialkonstruktionismen utgår ifrån föreställningen att verkligheten är socialt konstruerad (Wikström 2009). Enligt Burr (2015) finns ingen klar definition av socialkonstruktionismen, den består snarare av några ontologiska antaganden:

Kritiskt förhållningssätt gentemot vad som är förgivettaget.

Socialkonstruktionismen är per definition kritisk till vad som är förgivettaget menar Burr (2015). Enligt Burr (2015) ifrågasätter man således att det finns någon objektiv verklighet överhuvudtaget. Det innebär enligt henne att de kategorier man sorterar omvärlden i inte beskriver annat än påhittade uppdelningar. Burr (2015) exemplifierar det med att viss musik anses vara "klassisk" medan annan är "pop" och att det inte betyder att det finns något i musikens i sig som säger att den skall delas upp på det sättet.

Att vara historiskt och kulturellt specifik.

Enligt Burr (2015) är människans förståelse av världen historiskt och kulturellt specifik. Burr (2015) tar som exempel att barn, till skillnad från idag, historiskt sett har betraktats som små vuxna. Burr (2015) menar att vad som därmed ansågs som naturligt för barn att göra måste förstås utifrån den kontexten. Enligt Burr (2015) skall vi inte anse att vårt sätt att se på exempelvis barn är mer rätt än dåtidens synsätt, det är bara annorlunda.

Kunskap konstrueras i en social process.

Burr (2015) menar att kunskap konstrueras i social interaktion mellan människor. Då språket är det människan använder för att förmedla sin kunskap är det också den viktigaste kunskapskonstruerande faktorn enligt Burr (2015). Vi kan, genom att se på social interaktion i vardagliga mänskliga möten, se hur kunskap konstrueras (Burr, 2015). Som exempel på detta tar Burr (2015) upp diagnosen dyslexi. Även om ett visst fenomen av läs och skrivsvårigheter i sig existerar, är dess benämning *dyslexi*, samt

diagnosens avgränsningar, en produkt av det sociala utbyte som äger rum mellan dem som har sådana svårigheter, deras närstående och professionella som diagnostiserar menar Burr (2015).

Kunskap och social aktion går hand i hand

Burr (2015) illustrerar förhållandet mellan kunskap och aktion utifrån att man förr i tiden betraktade alkoholism som individens eget ansvar genom att denne valde att dricka för mycket alkohol. Utifrån att ansvaret ansågs ligga hos individen menar Burr (2015) att bestraffning av alkoholisten var en rimlig reaktion från samhället. Medan alkoholism idag ses som en sjukdom och alkoholisten som ett offer blir därför en naturlig reaktion från samhället att ge alkoholisten vård istället för bestraffning (Burr, 2015).

Språket som en typ av social aktion

Burr (2015) betonar att språket är något mer än bara ett sätt att förmedla sig. Omvärlden konstrueras då människor talar med varandra (Burr, 2015). Hon menar att språket har konkreta konsekvenser för människor. Ett exempel som Burr (2015) lyfter är när en präst säger "Ni är nu man och hustru". Vår reflektion kring det är att de nygiftas förhållande kanske ser precis likadant ut som innan trots att det sedermera kallas äktenskap men att det är ett äktenskap innebär också att andra lagar omgärdar det. Vilka kategorier, gifta eller sambos, de placeras i har alltså konkret betydelse för dem.

Paynes beskrivning av sociala konstruktioner

Payne (2015) menar att idén om social konstruktion kommer från Berger och Luckmanns (1971) arbeten som hävdar att den sociala verkligheten, det som människorna kallar för "verkligheten" rätt och slätt, är social kunskap som är mellanmänniskt överenskommen. Sådana överenskommelser gällande verklighetens betingelser menar Payne (2015) hjälper oss att leva ett ordnat liv. Överenskommelser och gemensamma uppfattningar nås genom olika former av socialt utbyte (Payne, 2015).

Payne (2015) menar att vi beter oss i enlighet med sociala konventioner som grundar sig på sådana gemensamma uppfattningar. Payne (2015) förklarar att genom att många

människor är överens om konventionerna blir de institutionaliserade, alltså att de görs till regler för mänskligt beteende i olika situationer.

Genom att individen växer upp inom ramen för samhällets uppfattningar och fostras till att se dem som varande rätta och riktiga är hon på så vis en produkt av samhället (Payne, 2015). Men Payne (2015) argumenterar också för att samhället är en produkt av människan genom att samhällssystemet är en sammansättning av mänskliga ideer om hur verkligheten är beskaffad. Payne (2015) slår därmed fast att sociala konstruktioner som konventioner och uppfattningar skapas i en cirkulär process där individer och samhälle inte är frikopplade från varandra.

3.2 Kategoriseringar och stereotyper

Människan kategoriserar sin omvärld för att göra den mer begriplig (Hinton, 2003). Enligt Mattsson (2015) antas människan förstå omvärlden genom språkliga motsatspar, så kallade dikotomier. Exempel på sådana dikotomier som Mattsson (2015) tar upp är: bra/dålig, god/ond, man/kvinna, svart/vit. Mattsson (2015) menar att dessa motsatspar antas upprätthållas genom att gråzoner och gränsland tabubeläggs. Ett exempel som Mattsson (2015) lyfter härvidlag är hur det länge har varit tabubelagt och fortfarande i vissa fall är det att identifiera sig som något annat än man eller kvinna. Motsatsparen bildar binära oppositioner genom att konstruktionen av dem bygger på att motsatsen finns som referens (Mattsson, 2015).

Enligt Hinton (2003) innefattar kategorier av människor vissa bestämda karaktärsdrag som kan förklara varför de är som de är eller gör som de gör. Skolan kan, enligt Hinton (2003), förklara ett barns inlärningssvårigheter genom att placera barnet i kategorin *obildbara barn*. En alternativ tolkningen kan vara att det är skolan som har svårigheter med att lära ut (Hinton, 2003).

Hinton (2003) menar att kategorin vänner skiljer sig från kategorin icke vänner och att människan agerar på olika sätt beroende på vilken av kategorierna hon i situationen omger sig med. Hinton (2003) definierar sedan kategorier som utgörande ett schema som klargör för människan hur hon skall interagera med och tänka visavi sin omvärld.

Stereotyper

Stereotypering innebär enligt Hinton (2003) att man inte bedömer människor som individer, utan snarare utifrån vilken kategori de tillhör. En stereotyp är, enligt Hinton (2003) en förenklad bild i människans huvud som på förhand belastar sinnesintryck med en viss känsla. Stereotypen har enligt Hinton (2003) tre komponenter. Den första är att en grupp människor kan kännas igen på en viss egenskap, vilket kan vara alltifrån nationalitet, religiös övertygelse, etnicitet, sysselsättning, hårfärg eller vilken egenskap som helst (Hinton, 2003). Genom identifikationsprocessen skiljs en grupp från mängden (Hinton, 2003). Den andra komponenten handlar om att gruppen tillskrivs ytterligare egenskaper (Hinton, 2003). Den tredje och sista komponenten är att när människan har upptäckt att en person tillhör en viss grupp, tillskriver hon personen den för gruppen stereotypa egenskapen (Hinton, 2003).

Enligt Hinton (2003) menar vissa forskare att människan har stereotyper på grund av hennes begränsade kognitiva kapacitet att förstå omvärldens fulla komplexitet. Och att kunskapen istället uppnås genom dessa förenklade bilder. Vidare menar Hinton (2003) att stereotypernas innehåll är kulturellt betingade och människan tenderar att tolka intryck i enlighet med de kulturella stereotyperna. Stereotyperna är per definition rigida, det vill säga svåra att förändra (Hinton, 2003). Och eftersom de uppstår till följd av övergeneraliseringar konstaterar Hinton (2003) att det ligger i deras natur att vara felaktiga. En annan del som Hinton (2003) betonar är att mycket av det människan vet om en grupp har hon inte fått veta personligen av gruppen utan genom människor i hennes omgivning. Därför menar Hinton (2003) att stereotyper inte bara uppstår i huvudet på vissa individer utan att de är socialt konstruerade via kommunikation. När stereotyperna är objektifierade får de en oberoende ställning och normativ funktion och utgör därför inslag i social kunskap som är vedertagen i ett samhälle (Hinton, 2003).

Stereotyper som förklaring

Hinton (2003) menar att människan med hjälp av stereotyper kan tillskriva andra människor sådana egenskaper som förklarar deras beteenden. Hinton (2003) menar också att då en person hörande till en viss grupp betraktar en annan stereotyp kan det hjälpa henne att stärka den egna och gruppens sociala identitet i bemärkelsen att hon

och den egna gruppen framstår som bättre än “de andra”. Enligt Hinton (2003) har vissa forskare definierat stereotyper i termer av att vara objektifierade strukturer som beskriver en utbredd syn på olika grupper i samhället och som har uppstått och utvecklats vid en viss historisk tidpunkt i ett visst socialt och politiskt sammanhang.

Attributionsbias

Hinton (2003) menar att människor från individualistiska kulturer tenderar att ge företräde åt tolkningar som har med individuella orsaker att göra då de skall bedöma tilldragelser som andra människor är inblandade i. Hinton (2003) menar att människor kan resonera sig fram till slutsatser under förutsättning att information om omständigheter samt tid och lust att använda informationen finns. Men att människan annars tar till stereotyper som styr henne i sin bedömning. Ett exempel som Hinton (2003) använder för att illustrera detta är hur en betraktare i en situation där en person tappar en tallrik på en restaurang förmodligen drar slutsatsen att personen är klumpig. Men om betraktaren själv tappar en tallrik menar Hinton (2003) att vederbörande snarare kommer söka förklara det med omständigheter som hon inte kunde råda över, som att tallriken var blöt.

Självbekräftelsebias

Självbekräftelsebias är en tolkningsbias som ger människan en positiv självbild. Den innebär att människan väljer att förklara sina framgångar med interna faktorer, till exempel att hon är duktig, och misslyckanden med externa faktorer, som hon alltså inte kunde råda över (Hinton, 2003).

3.3 claims-making - anspråksformulering

Enligt Loseke (2003) innebär claims-making att ett socialt problem konstrueras genom att claims-makers gör anspråk på att ett fenomen skall definieras som ett sådant.

Claims-maker är enligt Loseke (2003), envar som genom ett claim söker vinna stöd för sitt påstående att en företeelse är ett (socialt) problem. Loseke (2003) förklarar att anspråket görs inför “The audience” (publiken) som exempelvis kan utgöras av politiska väljare eller befolkningen i ett land etc. På så vis förstås ett socialt problem som något som konstrueras snarare än något som existerar i objektiv bemärkelse (Loseke, 2003).

claims-making-teorin bygger på ett socialkonstruktionistiskt perspektiv (Loseke, 2003). Till problemkonstruktionen av fattigdom krävs förhållanden som på olika sätt verkar övertygande, exempelvis att fattigdom skadar människor (Loseke, 2003). Men Loseke (2003) konstaterar också att publiken måste övertalas om att problemet är utbredd och att det går att avhjälpa. Ett claim är vilket verbalt, visuellt eller beteendemässigt påstående som helst som är menat att övertyga publiken (Loseke, 2003).

Visuella påståenden är enligt Loseke (2003) till exempel visandet av bilder på ett slaget barn i syftet att övertyga publiken om att barnmisshandel är ett allvarligt problem. Beteendemässiga påståenden exemplifierar Loseke (2003) med att krigsmotståndare kan bära kistor för att visa att krig dödar. Målet med dessa påståenden, oavsett hur de framställs, är att övertyga åhörarna att tänka och känna på ett visst sätt (Loseke, 2003). Claims-makers kan sedan presentera exempelvis statistik eller vetenskapliga studier som de menar styrker claimet (Loseke, 2003). Loseke (2003) menar att det finns en hierarki bland claims-makers som gör att vissa claims-makers i sig har mer legitimitet, exempelvis forskare, som innehar hierarkins topposition. Utifrån det menar Loseke (2003) att människan tenderar att bedöma trovärdigheten i ett claim snarare på grundval av vem som ger uttryck för det än vad som faktiskt sägs.

The audience - Publiken

Ett claim är inte framgångsrikt förrän det övertygar publiken (Loseke, 2003). Men enligt Loseke (2003) är det inte nödvändigt att övertyga alla. Loseke (2003) menar att det finns en form av hierarki vad gäller publikens signifikans - vissa röster är värda mer än andra. Faktorer som klasstillhörighet, ålder (barn respektive vuxen) samt vilka problemen berör är faktorer som påverkar huruvida en grupp anses som en särskilt viktig del av publiken (Loseke, 2003). Exempelvis menar Loseke (2003) att om man anser att ett problem i skolan kan reduceras genom att införa skoluniform är det skolans styrelse som har makt att besluta i den frågan, och därför framförallt dem man behöver övertyga, inte lärarna eller eleverna själva.

När publiken värderar huruvida de skall godta ett claim menar Loseke (2003) att de kan använda sin förståelse för *kulturella känsloregler* - vilket är allmänna, kulturellt betingade regler och riktlinjer om hur vi skall känna kring olika människor.

Det handlar om vem som förtjänar sympati och vem som inte gör det, samt om vem som förtjänar att föraktas (Loseke, 2003). Om claimet skall verka så att publiken övertygas om avskyvärdheten i ett brott och hos gärningsmannen spelar man på känslor som konstruerar brottsoffret som ett riktigt offer som är värt att känna medlidande för (Loseke, 2003). Loseke (2003) menar att den som vanligtvis konstrueras som ett offer är den människan som känner sympati för. Det gör människorna när de drar slutsatsen att offret oförskyllt åsamkas skada (Loseke, 2003).

Ett annat sätt att övertyga publiken om att ett socialt problem existerar är enligt Loseke (2003) att konstruera potentiella offer som vem som helst. Loseke (2003) lyfter härvidlag upp påståenden att varje kvinna riskerar att bli utsatt för våldtäkt eller kvinnomisshandel, att arbetslöshet kan drabba vem som helst eller att nästa terroristattack kan ske var som helst. Enligt Loseke (2003) beror det på att publiken uppfattar eventualiteten att också oskyldiga såväl som de själva kan drabbas.

Enkel konstruktion

En strategi för att övertyga publiken är att konstruera sociala problem som enkla och därmed krävande enkla lösningar (Loseke, 2003). Claimet kan handla om att måla upp ett enkelt orsakssamband som att alla problem med ungdomskriminalitet beror på att skolan är dålig och att lösningen är att reformera skolan (Loseke, 2003).

Personalisera

Att personalisera den som utsätts för det sociala problemet är ett annat sätt att övertyga publiken att ta ett socialt problem på allvar (Loseke, 2003). Genom att ta del av *narrativ*, personliga historier kring hur det sociala problemet påverkar individen kan publiken komma att känna sympati för den utsatta personen/gruppen förklarar Loseke (2003). De personliga historierna kan leda till att publiken identifierar sig med offret (Loseke, 2003).

4. Metod

4.1 Metodologisk ansats

Vi menar att genom att överhuvudtaget intressera sig för betydelsen av hur fenomen tolkas och kategoriseras och hur människor konstrueras har man utgått ifrån ett

socialkonstruktionistiskt perspektiv. Vi konstaterade därför att det var det perspektivet vi hade utifrån att vi intresserade oss för just det forskningsproblemet. Vi valde att göra en kvalitativ intervjustudie vilket enligt Rennstam och Wästerfors (2015) är lämpligt för att undersöka subjektiva upplevelser som tankar och känslor, något denna uppsats ämnar att göra.

Vi vill notera att vi medvetet valde bort att skriva avgränsning som en egen rubrik. Detta eftersom vi upplevde att all nödvändig avgränsning kunde göras genom noggrann och precis formulering av syfte och frågeställningar och att det var att föredra framför ett separat avgränsande avsnitt..

4.1.1 Förförståelse

En av oss hade sin VFU (verksamhetsförlagd utbildning) på socialtjänstens stöd- och försörjningsenhet. VFU:n innefattade klientsamtal, att sätta sig in i klienters specifika ärenden och att fatta beslut utifrån individuella bedömningar. Därmed fanns ett ofta uppdykande behov av att konfrontera och ifrågasätta den första ögonblicksbedömning man gör av klienterna, innan man fått mer information, samt att reflektera kring hur de egna attityderna förändrades under VFU:n gång. Det innebär att vi också har haft god kunskap om gällande lagar och förutsättningar för reflektion kring varför lagarna ser ut som de gör.

4.2 Urval

Vårt urval kallas målstyrt och det målstyrda urvalets syfte är att välja ut deltagare som är på ett så strategiskt sätt som möjligt relevanta för de forskningsfrågor som formulerats (Bryman, 2018). Vi menar att socialsekreterare som arbetar med ekonomiskt bistånd både har relevant utbildning för att diskutera och identifiera konstruktioner, samt en övergripande och nyanserad bild av personen som uppstår ekonomiskt bistånd. Då vi hade krav på intervjupersonerna (att de skulle arbeta med ekonomiskt bistånd) kan urvalet enligt Bryman (2018) kallas kriteriestyrt.

Vi sökte i huvudsak intervjupersoner på två sätt. För det första publicerade vi inbjudan, informationsbrev samt kriterier för deltagande i en Facebookgrupp för socionomer och fick sålunda kontakt med tre intervjupersoner. För det andra kontaktade vi socialkontor som sedan förmedlade inbjudan till sina medarbetare vilket

resulterade i kontakt med fem av intervjupersonerna. För det tredje kontaktade vi en intervjuperson som vi kände sedan innan. Och för det fjärde förmedlades kontakt till en intervjuperson genom en av de andra som intervjuades. Det sistnämnda kallar Bryman (2018) för ett snöbollsurval. Totalt har tre män och sju kvinnor deltagit. Åldrarna varierade stort liksom antal år av erfarenhet inom området och de intervjuades geografiska lokation. Tursamt nog fick vi alldeles tillräcklig respons utan några extra ansträngningar. Faktum är att vi inte heller fick mer respons än vi behövde och därför slapp vi undanbe oss någons erbjudna deltagande.

4.3 Genomförande av intervjuer

Intervjuerna genomfördes enskilt över Zoom, Microsoft Teams och per telefon, vi föreslog Zoom men var naturligtvis flexibla med hänsyn till intervjupersonernas önskemål. Vi var båda med vid majoriteten av intervjuerna. I några fall deltog endast en av oss. Fördelarna med att vara tillsammans och göra intervjuerna var att vi båda kunde ta till sig av det som sades och vara backup om den andre glömde något. Vi menar att när man har digitala intervjuer torde inte den maktaspekt som det ändå kan innebära att vara "två mot en" vara lika påtaglig som i en fysisk intervju. Den ene var intervjuare och den andre observatör. Observatören tilläts dock att bryta in och ställa eventuella följdfrågor eller frågor han upplevde missades av intervjuaren. Detta för att säkerställa att inget viktigt och användbart gick oss ur händerna om vi kunde hjälpa det. Intervjuerna var semistrukturerade vilket enligt Bryman (2018) innebär att intervjun visserligen håller sig till ett förutbestämt tema men att frågorna är öppna och inbjuder till diskussion. Våra frågor såg vi som övergripande förslag till diskussion och reflektion snarare än som regelrätta frågor. Enligt Kvale och Brinkmann (2009) kan en semistrukturerad intervju likna ett vardagligt samtal som dock håller sig till förutbestämda teman där intervjupersonens personliga upplevelser är det som efterfrågas snarare än objektiva fakta. Vi upplever att det precis stämmer överens med hur våra intervjuer såg ut. De flesta av våra intervjuer varade mellan 30 och 60 minuter. En varade 27 minuter och de två längsta ungefär 90 minuter vardera. Vid utformandet av intervjuguiden hade vi hela tiden syfte och frågeställningar för ögonen för att försäkra oss om att intervjuguiden skulle kunna besvara syftet. En fördel med att hålla intervjuer digitalt var möjligheten att slippa långa restider och kunna utnyttja arbetspassen bättre. Vi upplever inte att kvaliteten på något sätt har försämrats därav förutom ifråga om att internetuppkopplingen emellanåt har ställt till smärre problem.

Problemen var dock inte större än att de gick att överse med.

Vi var noga med att intervjupersonen själv fick välja vilken tid som passade bäst. Vi ville inte på något sätt försvåra någons deltagande. Och eftersom vår huvudsakliga sysselsättning var just uppsatsen fanns därför ingen anledning att begränsa vår tillgänglighet annat än utifrån redan inbokade intervjuer. Vi förmedlade också att vi var tillgängliga på helger och kvällar. Allt för att i mesta möjliga mån undvika stressade intervjuer och obekväma intervjupersoner. Intervjuerna spelades in efter samtycke från intervjupersonerna.

Målet var att intervjupersonerna skulle hålla sig till kärnämnet utan att vi skulle behöva styra deras reflektioner för mycket under intervjun. Det fungerade överlag bra. Efter de första intervjuerna kom vi fram till att om vi började med att klargöra ämnet genom att förhöra oss om intervjupersonens egen bild av vad sociala konstruktioner innebär fick diskussioner och reflektioner än mer flyt i rätt riktning. Syftet med så öppna diskussioner och reflektioner som möjligt när det gäller kvalitativa intervjuer är enligt Bryman (2018) att man per definition intresserar sig för intervjupersonens uppfattningar, tankar och ofärdiga tankar om vad som är relevant och riktigt. Medan slutna frågor ger korta och snäva svar som dessutom kan få konsekvenser för svarens tillförlitlighet eftersom intervjupersonen då inte ger sin bild utan tvingas in i snäva kategorier av ja eller nej (Bryman, 2018).

Vi undvek dessutom att ställa följdfrågor på ett sådant sätt att de hade avbrutit intervjupersonens reflektion. Istället noterades de på papper eller memorerades och ställdes senare när vi bedömde att det passade bättre. På så sätt hände att vi återkom till olika områden flertalet gånger under en intervju. Enligt Bryman (2018) är flexibilitet överlag fördelaktigt när man skriver en uppsats.

4.4 Bearbetning av intervjuer och analysmetod

Efter att vi hade genomfört intervjuerna transkriberades de ordagrant. Vi valde dock att utesluta vissa utfyllnadsord, såsom “um” och “eh” som bringar mer oreda än mening till texten. Transkriptionerna delade vi lika mellan oss utom i de fall där endast en deltagit i intervjun. Då fick den som uteblivit genomföra transkriptionen själv för att kunna ta till sig så mycket som möjligt av vad som sades. I samband med att vi hämtat citat till resultatet har vi somligstades utelämnat upprepningar och sådana

små omsvep man gärna använder sig av i talspråk men som snarare än att förenkla bidrar till att försvåra förmedlandet av kärnmeningen och gör citatet störande att läsa. Sådana utelämnanden har utan undantag markerats med “[...]” och endast utgjorts av kortare meningar eller fraser. Då detta har gjorts har vi först noggrant läst för att undvika att av oaktsamhet utelämnat något som har betydelse för vad som förmedlas. Vi har inte haft problem med det men vi har ändå upplevt att det bör göras noggrant för att säkerställa att vi inte, ej heller oaktsamt, misstyder eller förvanskar materialet.

Vi har närmat oss problemet abduktivt vilket innebär att vi använder oss av både induktiva och deduktiva metoder, det vill säga att vi utgår från socialkonstruktionism som grundperspektiv men att vi inte begränsar oss till en förutbestämd uppsättning teorier och begrepp utan låter empirin avgöra vilket behov av förklaringsmodeller som finns, dock inom ramen för socialkonstruktionism (Bryman, 2018). Det sista steget vid en abduktiv forskningsstrategi är att komma fram till en samhällsvetenskaplig redogörelse för den sociala verkligheten utifrån deltagarnas perspektiv på den (Bryman, 2018).

Vår spontana tematisering började på sätt och vis redan under intervjuernas gång. Ju fler intervjuer vi höll desto mer framträdande tycktes vissa teman och mönster bli. Vi har alltså i mycket stora drag tematiserat materialet redan då vi satt i intervjuerna i realtid. Därefter transkriberade vi intervjuerna och läste dem från början till slut otaliga gånger och med en abstrakt bild av vilka teman vi uppfattat tidigare i processen sökt återfinna dessa i olika citat. Men vi har naturligtvis funnit fler teman allteftersom vi har gått igenom texterna fler och fler gånger. Vi tematiserade empirin i olika färger för att finna mening, samband och struktur.

Vår metod kan kallas bricolage. Vilket enligt Kvale och Brinkmann (2009) bygger just på frånvaron av en förutbestämd strukturerad analysmetod. Vi har utgått från de analytiska möjligheter vi spontant har upptäckt i varje given situation. Målet har varit att skapa oss en överblick, utan överblick är det svårt att upptäcka mönster. Men vi har exempelvis inte haft en tydlig ordningsföljd och inte tematiserat vår empiri på ett strikt bundet sätt i ordningsföljd från första till sista bokstav. Detta för att slippa lägga för mycket tid och energi på att kategorisera in i minsta detalj. Därför har vi också hållit vår tematisering någonstans mitt emellan en konkret och abstrakt nivå. På så vis kan vi kunna upptäcka mönster men samtidigt inte behöva känna att vår kreativitet

och därmed effektivitet begränsas av förutbestämda ramar. En nackdel vi ser med bricolage är att det finns en risk att man missar något i sin empiri då man inte har ett strikt bundet sätt i ordningsföljden. Detta har vi försökt minimera risken till genom att grundligt gå igenom insamlad empiri flertalet gånger.

Att skapa mening genom att fritt röra sig mellan olika ad hoc metoder och teoretiska ansatser är ett tämligen vanligt sätt att analytiskt gripa sig an intervjumaterial (Kvale & Brinkmann, 2009). Kvale och Brinkmann (2009) sammanfattar några ad hoc metoder som vi upplever att vi har använt oss av. Vi kommer skriva metoderna som Kvale och Brinkmann (2009) sammanfattar i kursiv text, och därefter skriva hur vi har tillämpat dem i vår studie. *Lägga märke till mönster*: det gjorde vi redan under intervjuernas gång, mönster mellan intervjuer, återkommande drag och förklaringsmodeller och så vidare som återkom i flera intervjuer. *Att ställa samman*: vi ställde samman olika textstycken (potentiella citat) som vi uppfattade bildade någon typ av mönster, genom att markera dessa i en viss färg. På så sätt kunde vi skilja mellan stycken som talade om ett fenomen och stycken som talade om fenomenets orsaker genom att leta efter olika färger i det transkriberade dokumentet. *Skapa metaforer*: vi har sammanfattat, formulerat, omformulerat och diskuterat citaten för att komma fram till mer konkreta förståelser för den mening de bär på. Det har vi gjort i såväl text som reflektion med varandra. Metaforerna har bidragit till att se kopplingar vi tidigare inte sett, såväl mellan olika citat som mellan citat och teori. Inget av den text som producerats för vår reflektions skull är med i själva uppsatsen. Citaten som presenteras har givetvis sin ursprungligt transkriberade form. De är på intet vis ändrade.

Vi kom överens om ett kodningsschema med olika färger för olika teman. Dels handlade det om att skilja mellan stycken som besvarade olika delar av syftet samt att sedermera kunna koda stycken från olika intervjuer som vi uppfattade hade samma kärnmening. Vi kände oss ganska bekanta med materialet men kodningen i sig gjorde oss ytterligare bekanta. Till slut behövde vi inte leta utan visste spontant i olika intervjuer var man talade på vilket sätt. Vi skrev korta och spontana reflektioner i marginalen för att dela med varandra eller för att kunna återgå och fortsätta senare. Dessa empiriskt genererade teman ligger till grund för resultatdelens upplägg och har således lett till att de åtta olika avsnitten i resultatdelen ser ut som dem gör.

4.5 Etiska ramar och överväganden

4.5.1 Etiska ramar för studien

Under studiens gång har många forskningsetiska överväganden och reflektioner legat på bordet. Inbjudnings/informationsbrevet innehöll bland annat uppräknings samt förklaring av Vetenskapsrådets (2002) etiska riktlinjer, *Informationskravet*, *Samtyckeskravet*, *Konfidentialitetskravet* och *Nyttjandekravet*.

Informationskravet har för oss handlat om att inte förespegla ett falskt syfte. Vi har informerat dem som deltog om allt som rimligen kunde påverka deras vilja att delta. *Samtyckeskravet* har inneburit att intervjupersonens samtycke skall beaktas så att de först och främst har rätt att bestämma om de skall delta, och att de har rätt att återta samtycket när som helst. Det har också inneburit att de har haft rätt att bestämma tidpunkt och längd för intervjun oberoende av den beräknade längd vi föreslagit. Vi har heller inte spelat in någon intervju utan att först be om lov. *Konfidentialitetskravet* har inneburit att vi har gjort allt som vi kan för att ge största möjliga konfidentialitet. Inga namn på platser eller personer förekommer i materialet, vi har också medvetet valt att utesluta annan personlig information som exempelvis ålder och år i yrket. All sådan information skulle potentiellt kunna leda till att en person identifieras. *Nyttjandekravet* innebär att det material som insamlats ej kommer till kommersiellt eller icke vetenskapligt bruk, läses eller hörs av någon annan än oss författare. Även att allt transkriberat och inspelat material kommer att raderas och förstöras sedan studien är färdig och godkänd, för att säkerställa att ingen framtida möjlighet föreligger att missbruka det. Med missbruk avser vi allt som sker med materialet och som står i strid med det samtycke och de löften som har givits.

4.5.2 Etiska överväganden

Vi hade till en början en tanke om att också intervjua personer som uppbar ekonomiskt bistånd men vi valde att avstå från det eftersom C-uppsatsen inte kommer etikprövas. Vi bedömde att det förelåg alltför stor risk att orsaka skada. Exakt vilken typ av skada det kunde röra sig om vet vi inte men eftersom det hade berört människan djupt på ett mycket personligt plan och eftersom ingen av oss är van forskare nog att kunna förutse, förebygga eller säkert kunna hantera skadeverkningar bedömde vi att blotta risken var nog för att avstå.

Vi resonerade kring bästa sätt att komma i kontakt med intervjupersoner. Vi valde att publicera vårt informationsbrev i en grupp för socionomer på Facebook, tillsammans med en inbjudan om att vid intresse kontakta oss privat. Tanken med detta var att varje person då själv kunde avgöra om de ville vara med och därefter kontakta oss. Vi skulle heller inte behöva gå genom någon annan för att få kontakt med dem och det stärkte konfidentialiteten kring deras deltagande. Ingen annan än de själva skulle veta om att de hade deltagit eller fått förfrågan, såvida de inte själva valde att berätta det.

Emellertid gick vi också ut via några enheter på socialtjänsten för att få fler intervjupersoner. Dessvärre innebar det att vi inte kunnat hålla lika högt på konfidentialiteten, enär förfrågan gick via chefer som alltså var väl medvetna om att deras medarbetare deltog. För det första är konfidentialiteten i sig värd att hålla hårt på, den har ett egenvärde. För det andra hade det mycket väl kunnat vara så att om intervjuerna handlat om något som hänt på en arbetsplats eller som en chef sagt vore det begränsande för intervjupersonen om chefen ifråga visste om att de hade deltagit. Det kunde då dels innebära att studien gick miste i det värsta tänkbara scenariot att deltagandet blev till men för intervjupersonens relation med arbetsplatsen. Något sådant har knappast hänt för oss men det var ändå värt att reflektera över.

Då samtliga intervjupersoner i denna studie själva är akademiker och själva har suttit med forskning har vi mött stor förståelse för att vi ber om att spela in intervjun. Men vi har trots det varit noggranna med att be om lov samt att förtydliga att inget transkriberat eller inspelat material kommer höras eller läsas av någon annan än vi som utför studien, utom de anonyma citat som förekommer i uppsatsen.

4.6 Reflektion kring studiens genomförande och tillförlitlighet

4.6.1 Reliabilitet

Reliabilitet handlar om huruvida studien är replikerbar, det vill säga går att upprepa och nå ett resultat som liknar eller helt överensstämmer med det förra (Bryman, 2018). Relevansen för kvalitativ forskning har diskuterats och alternativa tolkningar och kriterier har tagits fram för att bättre motsvara de kvalitativa förutsättningarna (Bryman, 2018). Vilka bland annat handlar om att en social miljö, som den kvalitativa forskningen ämnar studera, inte är frusen och ser likadan ut från tid till annan menar Bryman (2018). Intern reliabilitet kan, för en kvalitativ studie, enligt Bryman (2018) vara relevant utifrån att vi som forskare tänker och tolkar olika, och därför behöver

vara överens om hur empirin skall tolkas.

Vi menar att då våra tolkningar kan vara fel i förhållande till vad intervjupersonen avsåg att förmedla är det viktigt att försäkra sig att åtminstone vi två, oberoende av varandra, har gjort samma tolkning. Men även om risken för feltolkning inte är något vi har upplevt vara ett stort problem har vi ibland fått uppmärksamma varandra på en analys där vi inte varit överens om vad intervjupersonen menade. Det har inte varit frågan om att vi har varit oense utan snarare om petitessartade feltolkningar som författaren själv sett så snart denne ånyo läst sin analys. Men det visar onekligen på vikten av att författaren är överens med övriga forskarlaget om hur empirin bör tolkas.

Vi menar att reliabilitet i bemärkelsen replikerbarhet kan vara relevant om forskaren gör anspråk på att kunna generalisera sitt resultat utanför sin grupp. Med en alltför liten urvalsgrupp menar vi att det inte är möjligt. Om andra kvalitativa studier med liknande syfte och teoretiska utgångspunkter genomfördes av andra forskare och någon annanstans skulle det, enligt vår uppfattning, kunna vara en möjlig ersättning. Men vi menar att avvikande resultat inte nödvändigtvis hade omkullkastat de förras reliabilitet utan endast visat att olika människor tänker olika. Liknande resultat menar vi hade kunnat tala för reliabilitet i bemärkelsen replikerbarhet. Men frågan är vilket värde man får ut av att veta att en studie som denna är replikerbar på andra populationer och av andra forskare, utöver generaliserbarhet? Det anser vi vara ett värde i sig som dock säger föga om trovärdigheten hos vår studie. Att någon annan tycker annorlunda kan inte omkullkasta vårt resultat.

Om man vill kontrollera att studien är replikerbar på våra intervjupersoner menar vi att man hade behövt intervjua dem på samma sätt och utifrån samma forskningsfrågor som vi gjort. Ett bättre sätt att avgöra om tolkningarna är korrekta är att låta intervjupersonerna själva läsa resultatet och uttala sig om huruvida de upplever att det överensstämmer med vad de har sagt. Ett avvikande resultat i detta fall hade snarare visat på att det finns alternativa vägar att gå i sin jakt på förståelse för problemets helhet. Vi anser att ingen alternativ väg behöver vara mer korrekt eller inkorrekt än någon annan, de leder bara till olika vyer av problemet. Vi är övertygade om att fler tolkningar som inte behöver stå i strid med våra hade kunnat göras utifrån samma empiri och att ytterligare bitar hade tillkommit om fler frågor hade ställts. Bara det

faktum att vi två har upptäckt olika analytiska möjligheter i olika delar av resultatet gör det troligt att en tredje forskare hade upptäckt och kunnat sätta samman ytterligare analyser utöver de vi presenterar och utöver de vi gjorde. Ett avvikande resultat hade därför endast bevisat att de tolkningar vi har gjort och de delar vi har fått fram bara är en liten del av alla korrekta och möjliga reflektioner som samma intervjupersoner kan komma med och som andra forskare hade kunnat analysera och tolka. Det vore, enligt vår uppfattning, naivt att tro att hela intervjupersonernas bas av tankar och möjliga reflektioner kring frågorna skulle kunna representeras i en enda C-uppsats eller diskuteras under en timmes tid.

Kvale och Brinkmann (2020) menar att reliabilitet kommer på fråga när det gäller att skriva ut vad intervjupersoner säger genom att två transkriptörer kan lyssna på samma ljudfil men höra olika, exempelvis beroende på ljudkvalitet. Vi har genomgående under våra transkriptioner försökt att skriva så ordagrant som möjligt, ord för ord. När något har varit ohörbart har vi noterat det tillsammans med exakt tidsangivelse för att den andre skall kunna leta sig till det stället och försöka uttyda vad som sägs. Det har, överraskande nog, visat sig att det i de allra flesta fall har varit möjligt för den andre att höra det som den förste transkriptören inte hörde. Det visar på behovet av ett nära samarbete och utnyttjande av varandras förmågor för att täcka upp för egna tillkortakommanden. Vi är av uppfattningen att ett feltolkat eller gissat ord som transkriberas i vissa fall riskerar att förvanska hela meningen. Och eftersom läsning av transkriptionen om och om igen av båda två har varit en viktig del i att kunna säkerställa att vi har tolkat och analyserat den korrekt, är det viktigt att transkriptionen gjorts så neutralt och tolkningsfritt som möjligt. Vi hävdar bestämt att det inte går att sluta sig till intern reliabilitet utifrån att flera tolkningar av samma empiri är överensstämmande, om empirin i sig inte kan sägas vara reliabel utifrån att den är färgad av den ene transkriptörens tolkning.

Vikten av exakt nedtecknande av de ord som uttrycks och exakta ordföljder kan därför inte understrykas nog. Vi är medvetna om att också vårt uteslutande av utfyllnadsljud som "eh" och "uh" teoretiskt sett skulle kunna påverka tolkningen. Men vi upplever att de i vårt fall hade försvårat tolkningsprocessen genom att avbryta en i övrigt sammanhängande mening. Och att de därför hade gjort mer skada än nytta för en korrekt tolkning. Läsbarheten skall enligt vår uppfattning inte underskattas ifråga om att kunna ta till sig textens kärnmening så korrekt som möjligt.

4.6.2 Validitet

Validitet kan bland annat delas upp i huvudgrupperna Intern validitet och Extern validitet, med en undergrupp till intern validitet kallad mättningsvaliditet (Bryman, 2018).

Intern validitet

Intern validitet handlar om huruvida resultaten överensstämmer med vad intervjupersonen avsåg att förmedla (Bryman, 2018). Samt huruvida man har mätt vad man avsåg att mäta (mättningsvaliditet) (Bryman, 2018; Jacobsen, 2012).

Angående vår studie ställer vi oss således frågorna om vi har missförstått intervjupersonen eller har frågorna varit ledande så att ett svar har tvingats fram? Eller har intervjupersonen missförstått frågan utan att vi har uppfattat det? Sådant är givetvis svårt att veta och därför har vi försökt vara noggranna i hur vi formulerar frågor så att vi varken föreslår ett givet svar eller öppnar upp för onödiga missförstånd. Vi har provat att artikulera våra intervjufrågor och reflekterat över deras utformning för att, efter bästa förmåga, förhindra tvetydighet. Vi har också, i början av intervjun, sökt försäkra oss om att intervjupersonen har koll på vad sociala konstruktioner är. Vi uppfattade att det hade betydelse för att svaren hon ger verkligen handlar om hennes uppfattning om sociala konstruktioner snarare än om hennes uppfattning om det som hon tror att sociala konstruktioner är. Vi menar att vårt resultat inte hade haft validitet om det hade byggts på tolkningar av svar som inte överensstämmer med intervjupersonens mening eller svar som var avsedda för en annan fråga än den de har kopplats samman med. Vi har som sagt gjort allt vi har kunnat för att förebygga missförstånd och tvetydigheter som kunde föranleda diskrepanser mellan resultatet och intervjupersonernas avsikter. Eftersom intern reliabilitet bland annat handlar om korrekt nedskrivande av vad intervjupersonen säger menar vi det vara en förutsättning för hela validitetsmättet och i synnerhet för intern validitet.

Mättningsvaliditet handlar kort och gott om huruvida man mäter vad man avser att mäta och Bryman (2018) menar att det i första hand är relevant för kvantitativa studier. Men vi, med vår kvalitativa ansats, hade inte kunnat uppfylla studiens syfte genom de intervjuer vi har gjort om syftet hade varit att säga något om hur man

faktiskt konstruerar mottagaren av försörjningsstöd i samhället eller vad konstruktionerna verkligen beror på. Med vår empiri söker vi visserligen besvara frågan. Men vi har formulerat studiens syfte så att det är klart och tydligt att det är utifrån intervjuade socialsekreterares perspektiv och inte något objektiv svar vi söker leverera. Huruvida man fäster någon tilltro till deras professionella upplevelser är en annan fråga som inte har med mättningsvaliditet att göra. Det har för oss varit självklart att fråga oss vad vi faktiskt kan säga utifrån det vi har studerat. Därför har vi från början varit noggranna med formuleringar för att inte riskera att råka formulera oss så att vår mättningsvaliditeten sviktar.

Extern validitet/generaliserbarhet

Extern validitet kallas också generaliserbarhet och handlar om huruvida resultatet för studien går att tillämpa utanför den begränsade population som faktiskt har deltagit i undersökningen (Bryman, 2018). Bryman (2018) förklarar att den kvalitativa forskningen inte strävar efter generaliserbara data utan efter förståelse för beteende, åsikter och värderingar kring den kontext som undersökningen behandlar.

Man bör enligt oss vara helt på det klara med att det, utifrån vår studie, inte går att avgöra hur socialsekreterare inom området försörjningsstöd i allmänhet resonerar. Vi kan bara tala för de tio som vi har intervjuat. Och det förutsätter i sin tur att vi kan lita på att vi har förmedlat deras mening korrekt, annars kan vi inte tala för dem heller. Således menar vi att man inte kan generalisera ickereliabla svar.

Vi kan inte och försöker inte motivera generaliserbarhet genom att intervjupersonerna kommer från olika socialkontor runtom i södra Sverige eller är av olika ålder och kön. Det kan naturligtvis vara frestande att tro att det representerar generaliserbarhet men vi menar att det här är viktigt att skilja mellan äkta generaliserbarhet och vad man bedömer vara generaliserbart. Kan man, som vi, enbart göra en generaliserbarhetsbedömning baserad på att våra intervjupersoner inte kommer från samma socialkontor, är av olika kön och ålder är det bättre att, precis som vi, låta bli att befatta sig med anspråk på generaliserbarhet, överhuvudtaget.

Jacobsen (2012) menar att huvudsyftet med kvalitativa studier i regel inte är att kunna generalisera. Därför bedömer vi att det inte är ett problem att resultatet inte är generaliserbart eftersom vi inte har gjort anspråk på att det skulle vara det. Resultatet

bör därför förstås som ett exempel på hur socialsekreterare som arbetar med ekonomiskt bistånd resonerar. Det utesluter inte på något sätt att det finns icke representerade uppfattningar som kanske till och med står i strid med de vi har presenterat, det är vi helt öppna för.

4.7 Arbetsfördelning

Vi har fördelat arbetet genom att diskutera via videolänk om de olika delarna samt gjort en indelning kring vem som har ansvar för vilken del. Vi har stämt av med varandra regelbundet kring eventuella förändringar som vi anser att vi behöver göra samt vad vi skulle ta itu med härnäst.

Vi har eftersträvat en jämn arbetsfördelning men utgångspunkten har varit att var och en gör det han känner sig bekväm med. Vi har gjort det tydligt att det inte finns ett självändamål i att allt skall vara så lika som möjligt. Målet är naturligtvis att vår studie skall bli så bra som möjlig. Då är det en självklarhet att var och en i första hand gör det han är bäst på och inte tvingas att göra något han har svårare för bara för att fördelningen skall vara exakt lika. På så vis har effektivitet, kvalitet och mesta möjliga välbefinnande kunnat gå hand i hand genom hela arbetet. Men vi har båda arbetat med samtliga delar av uppsatsen och inget av detta hade varit en uppsats värd att presentera utan det vi båda har bidragit med. Vi har använt oss av den webbaserade tjänsten Google Dokument för att underlätta uppsatsskrivandet och har därför kunna följa varandras arbete i realtid. Det har givit oss en klar överblick över uppsatsens alla delar när och var som helst.

5. Resultat och analys

I det här avsnittet presenterar vi de resultat vi kom fram till samt analysen av dem som vi har gjort utifrån vårt teoretiska ramverk. Avsnittet har vi delat in i åtta empiriskt genererade teman som alla antingen talar om konstruktioner av mottagaren av försörjningsstöd, eller om konstruktionernas orsaker och förutsättningar.

Våra teman är...

5.1 Konstruktionen av en lat och opålitlig människa

- 5.2 Ovärdig? eller bara mindre berättigad?
- 5.3 Socialbidragstagaren som avpersonaliserande kategori
- 5.4 Socfallet - en kategori för alla som har med socialtjänsten att göra
- 5.5 Inte en av "dem"
- 5.6 Individens ansvar
- 5.7 Politiker som åsiktskompass och "Arbetsför ålder" som en politisk fallgrop
- 5.8 Medias framställning av personer som uppstår ekonomiskt bistånd

5.1 Konstruktionen av en lat och opålitlig människa

Utifrån det intervjumaterial som presenteras under den här rubriken upplever vi att det finns en allmän misstänksamhet i samhället gentemot den som har försörjningsstöd. Vi upplever att det återspeglas både i de antaganden som gemene man gör om den som har försörjningsstöd samt i hur den som söker försörjningsstöd noggrant kontrolleras vid bedömningen om rätt till försörjningsstöd föreligger.

Utifrån våra teoretiska utgångspunkter uppfattar vi att misstänksamheten reproduceras genom sin egen existens. Vi menar att varje gång den uttrycks, vare sig det är genom ord eller handling, sker konstruktionen av den som är föremål för orden eller handlingen.

Jag har haft optiker som säger att "Du ger väl inte hela summan för glasögonen för då kanske hon lägger de pengarna på annat och sen kan inte hon betala glasögonen" varpå jag svarade "men det kan du inte veta någonsin" om någon faktiskt kan betala dem. Men hon sa det ändå att jag inte ger henne hela summan nu. De blir bemötta som pirayor. - Intervju 1

Enligt citatet ovan framkommer det en form av misstanke gentemot personen som uppstår ekonomiskt bistånd. Vi tolkar det som att optikern i citatet tillskrev biståndstagaren egenskapen *vårdslöshet/slarvighet*. Enligt Hinton (2003) tillskrivs personen den stereotypa egenskapen så snart denne har konstaterats tillhöra en viss stereotyp grupp - i det här fallet gruppen biståndstagare. Enligt Hintons (2003) teori menar vi att optikern inte behövde veta mer om personen än att hon hörde till gruppen

biståndstagare, förrän slutsatsen drogs att det är en slarvig människa. Vi menar att den sociala konstruktionen skedde i samma ögonblick som stereotypen yppades och omsattes i ord i kommunikation med en annan människa. I det här fallet socialsekreteraren som uppmanades att handla på ett visst sätt. Hade socialsekreteraren verkligen följt uppmaningen, menar vi att stereotypen skulle ha reproducerats ännu en gång. Att optikern ifråga stod på sig trots socialsekreterarens protester kan förklaras av att stereotyper, enligt Hinton (2003), per definition är rigida.

Vissa kommer hit och säger "jag har inga pengar" men det räcker inte. Det är så himla mycket mer - du måste själv visa mig att du inte har någonting - du har inte din egen lägenhet - ingen egen bil - du ska ha 0 på kontot. Det är inte kul såklart. - Intervju 7

I citatet framgår det att man själv måste bevisa sitt hjälpbehov och att man måste bevisa att man verkligen står helt och hållet utan medel. Att sådan kontroll idkas med lagens goda minne menar vi visar att misstänksamheten är inbyggd i själva systemet. Hjort (2019) skriver att socialsekreterarens roll är att bevaka entrén till biståndet. Vi tycker oss helt klart kunna se att det är så. Det finns, så vitt vi vet, inget stöd eller bidrag hos Försäkringskassan där kontoutdrag och total redovisning krävs av den sökande. Därför menar vi att kontrollen inom det ekonomiska biståndet bör kunna förstås som ett uttryck för fattigvårdstraditionen som Salonen (2013) menar har ärvts ned till dagens socialtjänst och som han menar att socialförsäkringarna var tänkta att göra upp med.

Payne (2015) menar att samhällssystemet, därmed såväl socialtjänsten som SoL, är en sammansättning och ett resultat av de uppfattningar som är rådande i ett samhälle. Myndighetens hårda kontroll antar vi därför kan ha direkt koppling till attityder i samhället på två sätt. Dels eftersom man utåt sett ger sken av att ha anledning att kontrollera just de människor som söker ekonomiskt bistånd men också genom att socialtjänsten och SoL, som en del i samhällssystemet är en direkt spegling av de sociala uppfattningar som råder i samhället och som rådde i samhället vid den tiden då de stiftades. Vi tror också att kontrollen hjälper socialtjänsten att vinna legitimitet hos medborgarna, eftersom de då ser att deras pengar inte betalas helt vårdslöst ut till alla och envar. Vi menar att det förefaller vara så att den stereotypa bilden av den som är fattig och söker försörjningsstöd är djupt rotad i samhället, såväl hos individen som i samhällssystemet.

Flera av våra intervjupersoner menar att allmänhetens bild av den som har försörjningsstöd ofta är väldigt svartvit:

Om jag delar upp det i vad jag hör utomhus på stan är det, lat eller lathet. Den kommer alltid. Ovilliga, att man inte är villig att anstränga sig. Mycket negativa ord och attribut för det är en ganska svartvit bild som de flesta har om försörjningsstöd. Som jag tror även jag, innan man har jobbat med det har man en ganska svartvit bild över vilka det är som hamnar där. Oftast bara svart, inte så mycket vitt, det är negativt. - Intervju 1

Vår tolkning av citatet är att dessa negativa attribut som knyts till mottagaren av försörjningsstöd är härstammande från en svartvit bild som många har om försörjningsstöd och vem som hamnar där. Enligt citatet kan den svartvita bilden utmanas genom att man arbetar inom området. Enligt Hinton (2003) kategoriserar människan sin omvärld för att göra den enklare och mer begriplig. Vi tror, utifrån Hinton's resonemang, att försörjningsstöd i sig blir en kategori för att dela upp människor och att kategoriseringen i sig innebär att man förenklar bilden av vem som har försörjningsstöd. Enligt socialsekreteraren i citatet är det knappast några positiva egenskaper som konstrueras in i stereotypen av den som har försörjningsstöd. Vi tolkar det som att stereotyperna möjligen uttrycks för att tillfredsställa ett behov av att förklara varför någon har försörjningsstöd. Enligt Hinton (2003) används stereotyper för att förklara och samtidigt förstärka den egna sociala identiteten som bra, genom att man skiljer sig från den som förklaras som dålig. Utifrån det resonemanget tror vi att då mottagaren av försörjningsstöd konstrueras som lata och ovilliga utifrån att de inte försörjer sig själva, kan den som försörjer sig själv konstrueras som motsatsen till lat och ovillig, det vill säga flitig och arbetsvillig. Och därmed stärka sin sociala identitet.

Att arbeta inom området innebär att man skaffar sig erfarenhet och en egen bild av hur det är. Vi förstår det som att de kulturella stereotyperna är den enda förklaring som människan har att utgå ifrån innan hon genom sin egen erfarenhet ser hur stereotypen gång på gång vederläggs och därmed får en mer nyanserad bild.

5.2 Ovärdig? eller bara mindre berättigad?

Enligt våra intervjupersoner förefaller människor ha tydliga uppfattningar om vem som har eller inte har rätt att få hjälp, eller för den delen vem som har mer rätt än

någon annan. Enligt vad vi har kommit fram till verkar det ofta handla om uppfattningen att utrikesfödda antingen är ovärdiga hjälp, eller har mindre rätt än svenskar. Enligt en socialsekreterare vi har intervjuat kan det handla om att den som själv, eller har förfäder som har bidragit till samhället förstås som värdig. Vi tolkar det därmed som att den som inte på något sätt anses ha bidragit till samhället utan bara kommer hit och får ta del av välfärden på motsvarande sätt förstås som ovärdig. Vi har också stött på uppfattningen att socioekonomisk status kan kopplas till negativa uppfattningar om att ge bistånd. Så här säger en av våra intervjupersoner:

Mycket kan vi spåra till en hög invandring och synen på hjälpande av utlandsfödda, asylsökande och så vidare. Mycket handlar också om vilken socioekonomisk tillhörighet den frågande själv har. Varför ska ni hjälpa de här som aldrig har bidragit? Varken de själva, deras föräldrar eller deras föräldrar före det som aldrig har betalat någonting för att deras barn ska få ta del av det här samhällsskyddet. Medan de här stackarna går på gatan. Man hamnar ofta i om du pratar med en, jag hade en diskussion med en arbetarklass...person vars föräldrar lever på någon form av existensminimum när de har gått i pension. [...]
Varför kan inte min mamma eller pappa få ha det bättre i stället för att vi ska hjälpa de här? som det kan låta. - Intervju 4

Vi menar att man kan förstå detta som ett uttryck för hur känsloregler styr vår strukturering av omvärlden. Vilka enligt Loseke (2003) är kulturellt betingade regler om vem som är värdig vårt medlidande och hjälp. Den personen som uppfattas vara värd medlidande och hjälp konstrueras ofta som ett offer (Loseke, 2003). Vår tolkning av den diskussion som återberättas i citatet är att de gamla föräldrarna som krökt sin rygg för landets välfärd och nu har en pension motsvarande existensminimum konstrueras som ett offer baserat på att de inte får så mycket som de uppfattas ha rätt till. Och att den som inte uppfattas ha lika stor rätt till välfärdens resurser ändå får ta del av dem. Vi uppfattar att personen som berättas om i citatet riktade kritik mot samhället utifrån att samhället menas prioritera begränsade resurser fel. Utifrån det förstår vi "värdiga och ovärdiga" som någon sorts konkretiserad prioriteringsordning som stadgar att värdiga först skall få sina behov tillgodosedda innan någon ovärdig får ta del. Vi menar dock att vårt sätt att se på begreppen "värdiga" och "ovärdiga" som en prioriteringsordning inte innebär att man motsätter sig allt hjälpande av den som uppfattas som ovärdig, utan endast då det uppfattas ske på bekostnad av den värdige.

Vi menar att om vi ser “värdiga” och “ovärdiga” som en binär dikotomi, skulle det, enligt Mattsson (2015), råda ett naturligt motstånd mot att tillåta mellanting och gränsland. Vi menar att vi helt klart rör oss i ett sådant gränsland om vi talar om att någon skulle vara mer eller mindre värdig samt bara ovärdig under vissa omständigheter. Därför anser vi att det är mer tillämpligt att tala om “rätt” och “bättre rätt” eftersom det bättre beskriver ett sådant relativt förhållande som vi uppfattar att det rör sig om. Vi vill dock poängtera att det inte heller utesluter att någon betraktar förhållandet i sådana dikotoma termer som “värdiga” och “ovärdiga”. Samt att såväl det relativa som det definitiva synsättet härrör från människans strävan mot att strukturera upp omvärlden och skapa kontinuitet och förutsägbarhet. Vi menar att ett fungerande samhälle förutsätter en kontinuitet i synen på materiella och immateriella rättigheter och att människor känner sig trygga i att den välfärd de investerar i, i första hand kommer dem till gagn. Därför kan sådana prioriteringsordningar enligt vår uppfattning inte tillskrivas en viss politisk färg eller ideologi, utan bör ses som ett uttryck för den mänskliga naturen.

Vi kan dessutom identifiera en enkel problemkonstruktion. Enligt Loseke (2003) kan claims-makers välja att konstruera problem som enkla och således krävande enkla lösningar. Vi uppfattar att det är exakt det man gör när man ställer invandrare mot pensionärer. Vi menar att man konstruerar problemet med för låga pensioner som direkt avhängigt att samhället ger ekonomiskt bistånd till utrikes födda. Vi hävdar bestämt att det inte finns någon kausalitet mellan högt utbetalt belopp av ekonomiskt bistånd och låga pensioner. Detta eftersom ekonomiskt bistånd ligger under kommunerna medan pensionsmyndigheten inte gör det.

Vidare menar vi att ett skäl att anta att sådana problemkonstruktioner lättare uppstår i kontexter av låg socioekonomisk status är att det i sådana kontexter finns människor som lider av dålig ekonomi och därför kan utgöra potentiella kandidater till rollen som offer i konstruktionen. Vår mening är att om föräldrarna som nämns i citatet inte hade haft dålig ekonomi hade inte samma förutsättningar att konstruera dem som offer förelegat.

5.3 Socialbidragstagaren som avpersonaliserande kategori

Vi menar att valet av benämning exempelvis “socialbidragstagare” har betydelse för hur människan man avser beskriva kommer förstås. I citatet nedan reflekterar

intervjuperson 8 kring hur benämningen “socialbidragstagare” nära på utesluter mänskliga egenskaper ur förståelsen av den som benämns sålunda:

Jag tänker att till att börja med så tillskriver man knappast en “socialbidragstagare” om man säger så, några mänskliga egenskaper. Utan man är en socialbidragstagare. Man tänker inte på hur personens situation ser ut i övrigt och hur hon är som person, vad hon har för positiva och negativa egenskaper eller hur hon lever sitt liv. Jämfört med en människa som har försörjningsstöd, där har man liksom.. ja det är en människa som också har försörjningsstöd. Och det låter också mer tillfälligt än socialbidragstagare. -
Intervju 8

Vi tolkar citatet som att ordsammansättningar och meningsuppbyggnad är avgörande för hur den som benämns sedan förstås. Stereotypering innebär enligt Hinton (2003) att man bedömer människor utifrån vilken kategori de tillhör snarare än utifrån individ. Vi tänker att då man placerar någon i kategorin socialbidragstagare, har man förberett för stereotypa bedömningar. För enligt Börjesson och Palmblads (2008) resonemang innebär social kategorisering alltid ett uteslutande av andra förståelser. Och enligt Hinton (2003) är det är precis då andra förståelser saknas som människan tar till stereotyper för att tolka intrycken. Hur språket får konkret betydelse för hur tingen konstrueras blir, enligt oss, mycket tydligt när vi funderar över socialsekreterarens beskrivning av skillnaden mellan att benämna någon som socialbidragstagare kontra människa med försörjningsstöd.

Loseke (2003) menar att *personalisering*, det vill säga att personliga narrativ kan möjliggöra för publiken att identifiera sig och känna medlidande med offret för ett problem. Då vi menar att personalisering är direkt avhängigt att individen förstås som en människa bör vi kunna se på användningen av begreppet “socialbidragstagare” som en sorts avpersonalisering. Intervjuperson 6 talar om vad vi förstår vara konsekvensen av avpersonalisering:

Folk borde ha mer kunskap om att det är en inkomst som behövs för dem som inte kan lösa situationen på annat sätt och att man inte ska tro att det är en viss typ som har försörjningsstöd utan det kan vara vem som helst. Det kan hända saker under livet som man inte vet - Intervju 6

Vi menar att en förutsättning för att kunna förstå att det kan hända vem som helst är att man konstruerar dem som har försörjningsstöd som människor. Genom användandet av avpersonaliserande begrepp menar vi att man utesluter människan och därmed “vem som helst”. Vi hävdar att när väl “vem som helst” som potentiell mottagare av försörjningsstöd har uteslutits ges stereotypen som förklaringsmodell fritt spelrum.

5.4 Socfallet - en kategori för alla som har med socialtjänsten att göra

I flera av våra intervjuer har vi stött på uppfattningen att socialtjänsten som institution bidrar till kategorisering och stereotypering av människor. Så här säger en av intervjupersonerna:

Man kommer ju inte hit om det inte är något som är fel. Vi har ju också, som jag sa, de mest utsatta personerna i samhället. Bara man kliver in här hamnar man i samma kategori som en person som är extremt utsatt. - Intervju 7

En benämning som vi uppmärksammat på internet och som vi har hört flertalet gånger är “socfall”. Vi uppfattar att det är en kategoribenämning som beskriver den syn många i samhället har på människor som går hos socialtjänsten. Enligt intervjupersonen är det en och samma kategori för alla som är hos socialtjänsten. Det betyder att i den kategorin placeras såväl den hårt arbetande ensamstående mamman som har det lite svårt att få ekonomin att gå ihop emellanåt som den som har tunga missbruksproblem. Den senare med helt andra typer av bekymmer än den förra. Vi menar dock att båda har av samhället pressats ned i samma kategori. All kategorisering och stereotypering är enligt Hinton (2003) förenklingar av verkligheten. Utifrån det menar vi att då man talar om klienter hos socialtjänsten så som “socfall” homogeniserar man vad som egentligen är en väldigt heterogen grupp. Vi menar att den konstruktionen ges förutsättningar att reproduceras så länge samma myndighet har ansvar för människor med så vitt skilda behov och besvär. När gruppen väl är homogeniserad är det betydligt enklare att stereotypera dem, eftersom stereotyper enligt Hinton (2003) bygger på just ett övergeneraliserande menar vi att de(stereotyperna) torde vara betjänta av att man förnekar individuella skillnader i den gruppen. Vi menar att det är precis det man gör då man homogeniserar det heterogena.

En annan av våra intervjupersoner berättar om hur känslan av skam kan knytas till att ha kontakt med socialtjänsten:

När jag började arbeta med det här drog jag en parallell till en vän som under en kort period under vår uppväxt gick på det som i våra munnar hette socialbidrag. [...] Han [...] bjöd hem oss [...] och berättade väldigt skamsen att han en månad eller två kommer behöva hjälp från socialen. Och den skam han kände inför oss att behöva erkänna det här, den kan jag förstå utifrån min uppväxt utifrån vår kontext vi tillhörde då att socialtjänsten var ju, den ska man ju inte ha att göra med helst. Det finns ju en skam i att behöva vända sig dit. - Intervju 4

Hinton (2003) menar att stereotyper utgör inslag i social kunskap och är kulturellt betingade. Vår tolkning är därför att i den kulturella (med avseende på vardagsnära kultur så som grannskap och familj) kontext intervjupersonen beskriver var det social kunskap att den som hade med socialtjänsten att göra har anledning att skämmas. Med andra ord menar vi att det sker en stereotypering då någon med bakgrund i en viss kulturell kontext konstaterar att en individ går hos socialtjänsten. För då bedöms individen utifrån de egenskaper som den sociala kunskapen i den kontexten gör gällande vara typiska för "socfallen". Detta menar vi kan vara en förklaring till att individen upplever skam inför att söka ekonomiskt bistånd. Att individen upplever skam i den situationen menade Wyers (1977) beror på att hon är beroende av någon annan men det menar vi bättre förklaras av hur man i en viss social kontext ser på den som har kontakt med socialtjänsten. Vi menar att det naturligtvis i en viss social kontext kan anses vara skamligt att vara beroende av någon annan för sin försörjning. Men samtidigt får vi komma ihåg att ställa oss frågan huruvida personen hade skämts om han, för ett par månader, hade behövt leva på pengar han fick av sina föräldrar. Vår bestämda uppfattning, som visserligen bara är en gissning i det här fallet, är att det inte alls hade varit lika skamfyllt. Därmed menar vi att en förklaring begränsande sig till att man är beroende av någon annan, inte är tillfredsställande.

Personer som inte jobbar på socialtjänsten kan ha en väldigt oklar bild av vad man gör på socialtjänsten och det första man tänker på när man hör socialtjänsten är omhändertagande av barn. Om man då har ekonomiskt bistånd och har kontakt med socialtjänsten så kanske man är rädd att folk ska tro att det

handlar om bristande föräldraförmåga eller om man inte missbrukar kanske man tror att folk tror att man inte kan hantera sin ekonomi pga sitt missbruk -
Intervju 10

Vi tolkar citatet som att intervjupersonen menar att själva socialtjänsten framförallt associeras med vissa typer av sociala problem som bristande föräldraförmåga och missbruk och att den som har försörjningssvårigheter kan vara rädd att på något sätt förknippas med barnavårdsbrister och missbruk. När intervjupersonen säger att "det är det första man tänker på" menar vi att det faktiskt kan vara så att det ingår i den sociala kunskapen om socialtjänsten att den som har kontakt med socialtjänsten per definition skulle ha fler problem än bara försörjningshinder..

Det gäller att se nyanser - det går inte att se i svart eller vitt. Det finns en så otroligt massa gråtoner däremellan som du måste förstå. Vilket jag var tvungen att lära mig när jag började plugga. För jag var väldigt - Gott - ont, svart - vitt, fram eller tillbaka - rätt eller fel. Så jag fick ju verkligen bita mig själv i svansen ett par gånger - Intervju 4

Mattsson (2015) menar att sådana binära dikotomier som svart - vitt, gott -ont, utgör grunden för hur människan förstår världen, och att de upprätthålls genom att gråzoner tabubeläggs. Vi reflekterar kring om inte citatet kan förstås som att människan i grunden är kategorisk men att hon faktiskt kan lära sig att erkänna gråzoner/gråtoner genom att, som intervjupersonen uttrycker det, bita sig själv i svansen. Att bita sig själv i svansen tolkar vi som ett uttryck för att beskriva självreflektion. Självreflektion menar vi handlar om att vara kritisk till det man själv tar för givet. Kritiskhet mot det förgivettagna är enligt Burr (2015) en av grundtankarna inom socialkonstruktionismen.

Intervjuperson 3 talar om att rädsla jämte okunskap leder till fördomar. Fördomar ser vi som förutfattade meningar om andra människor baserade på stereotyper:

Jag tänker att oftast är det just okunskap och också lite rädsla som är grunden till fördomar och så sprids det vidare genom det muntliga [...] Jag fick en bild framför mig av äldre människor som ser ner på en person med alkoholproblem och den personen behövde söka ekonomiskt bistånd. Kanske rädsla för den här personen, kanske en rädsla för det okända som man inte känner till och vet hur det funkar, hur det egentligen är.

Enligt Hinton (2003) används stereotyper som förklaringar då andra förklarande omständigheter inte står betraktaren till buds. Utifrån citatet menar vi att behovet av att hela tiden förklara allt som försiggår kan antas grunda sig i rädsla för det som är okänt och som avviker från det förväntade. Sociala konventioner är enligt Payne (2015) beteenderegler som uppfattas vara objektiva därför att de är vedertagna av majoriteten. Vi menar att de sociala konventionerna är instiftade för att förse människan med kontinuitet och förutsägbarhet i den sociala världen. Därför menar vi att allt som uppträder i strid med de sociala konventionerna gör att människan per definition känner sig otrygg och osäker. Därav menar vi att man kan förstå att människor hellre använder sig av stereotyper, än avstår från att försöka förklara det de saknar vital information om. Just avsaknaden av förklaring menar vi leder till rädsla för den människan. Om den personen behövde söka ekonomiskt bistånd, eller ha kontakt med socialtjänstens missbruksenhet kan omgivningen plötsligt förklara beteendet som typiskt för den som har kontakt med socialtjänsten och därmed slippa känna osäkerhet kring varför personen beter sig avvikande. Vi tror att genom att förklara det avvikande beteendet med att avvikaren är ett socfall, har människan lagt personen i en kategori som gör att det avvikande beteendet inte längre är oväntat och därmed mindre skrämmande. Därmed menar vi att man förväntar sig att kategorin socfall avviker från det normala, och att den förväntningen är så stark att envar som kan kategoriseras som "socfall" utifrån att de har kontakt med socialtjänsten riskerar att av omgivningen, förväntas vara avvikare. Att fördomarna sprids vidare genom det muntliga tolkar vi som att de reproduceras genom språket. Varenda gång det sker menar vi att en social konstruktion har ägt rum.

5.5 Inte en av "dem"

Vi har funnit att en intervjuperson upplever att klienter ibland själva ser ned på andra klienter. Halleröd (1993) konstaterar med uppenbar förvåning att han inte kunde påvisa någonting som talade för att egna erfarenheter av att uppbära socialbidrag skulle göra att man hyser mindre negativa uppfattningar om andra "socialbidragstagare". Han menar att det kan antas bero på att gruppen är så heterogen att uppbärande av socialbidrag som enda gemensamma kriterium inte räcker för att de skall identifiera sig med varandra. Så här säger Intervjuperson 7:

Det kommer ju klienter som ser ner på människor som går på soc. [...] Ofta kan det vara när personen väl kommer hit, att de är dels rädda att man ska tro att de är här för att de vill ha pengar. Att de kommer hit och liksom - jag vill inte vara här tror du jag hade varit här om jag inte behövde? - Intervju 7

Vår tolkning av citatet är att klienten har en stereotyp bild av "socialbidragstagaren" som förklarar att de har försörjningsstöd utifrån att de inte anstränger sig tillräckligt, och därför inte är verkligt hjälpbehövande. Eftersom klienten förmodligen upplever sig själv ha gjort allt hon förmår innan hon kom till socialkontoret, vill hon inte behöva förknippas med dem som hon uppfattar brukar söka ekonomiskt bistånd.

Anledningen till att hon förklarar sitt eget behov med orsaker hon inte kunde råda över och samtidigt tar för givet att andra inte har ansträngt sig kan enligt Hintons (2003) teori bero på att människan besitter tillräckligt med information om sitt eget fall för att kunna resonera sig fram till förklaringar som tar hänsyn till omständigheter, medan avsaknad av motsvarande information när det gäller andra människor leder till att förklarande stereotyper används. På så sätt menar vi att stereotypa konstruktioner av andra med försörjningsstöd kan upprätthållas trots att man själv har försörjningsstöd. Vi menar att klienten således kan komma till slutsatsen att hon må vara en "socialbidragstagare", men inte en typisk "socialbidragstagare" genom att det som skiljer henne från "dem" är att de bara är lata, medan hon har gjort allt hon kan. Att stereotyper är rigida och inte enkelt låter sig vederläggas menar Hinton (2003) ligger i deras natur. Därför menar vi att det inte är oväntat att också den som själv har försörjningsstöd kan hysa stereotypa bilder av andra försörjningsstödstagare och samtidigt tolka situationen så att hon själv behändigt hålls utanför stereotyperna. Denna tendens menar vi kan förklaras med vad Hinton (2003) kallar självbeträffelsebias, som innebär att människan tenderar att tolka omständigheter och faktorer till självets fördel. Utifrån självbeträffelsebias, menar vi att det dessutom går att hävda att människor i sin tolkning av intryck rentav eftersträvar en stereotyp förklaring av andra, i de fall då det leder till att hon själv framstår som överlägsen.

Vi menar att då en människa upplever skam för att behöva söka ekonomiskt bistånd kan hon med hjälp av stereotyper konstruera en särskild "socialbidragstagare" att tillskriva skammen. Genom att behändigt distansera sig själv ifrån den särskilda "socialbidragstagaren" där skammen är förlagd, kan hon söka ekonomiskt bistånd utan

att själv behöva positionera sig i den skamfyllda kategorin. När hon väl kommer till socialkontoret vill hon naturligtvis övertyga handläggaren om samma sak. Att en sådan självbegränsande konstruktion är möjlig menar vi beror på att då det bara är uppbärande av bistånd som är det gemensamma kriteriet för "socialbidragstagare", behöver hon endast framställa omständigheterna kring behovet annorlunda för att möjliggöra särskiljandet.

5.6 Individens ansvar

Av vår empiri tycker vi oss kunna utläsa uppfattningen att individuella orsaker tenderar att ges tolkningsföreträde vare sig det gäller individens framgång eller misslyckande. Så här säger en av våra intervjupersoner:

Om man har [det] väldigt bra ställt och man har akademikerföräldrar och har fått hjälp med läxor när man var liten och det har lett till ett välbetalt jobb kanske man inte reflekterar så mycket huruvida man förtjänar det eller inte. När det gäller någon som är utslagen känns det ändå som att det är många som reflekterar över huruvida den personen förtjänar ekonomiskt bistånd eller inte. -
Intervju 10

Vi tolkar citatet som att goda omständigheter som akademikerföräldrar och läxhjälp som i slutändan leder till en bra utbildning och välbetalt arbete tolkas som individens egen förtjänst. På motsvarande sätt tenderar den som har ekonomiskt bistånd att ses som personligt ansvarig för sin fattigdom.

Enligt Loseke (2003) kan detta fokus på individuellt ansvar kallas individualism och förstås som ett kulturellt tema (cultural theme). Enligt Loseke (2003) innebär det att det är kulturellt betingat att tonvikten läggs på det individuella ansvaret. En kognitiv förklaring till vårt individualistiska grundtänkande kan, enligt Hinton (2003), vara att beteenden är mer påtagliga än faktorer i omgivningen eller att vi fäster större uppmärksamhet vid andra människor än vid omgivningens betingelser.

Vi kan ju till exempel tänka att ja men nu har personen fått så här mycket av sitt vad den har rätt till [...] och pratar om det som om det vore väldigt mycket pengar. Men för oss själva hade det ju alltså - det är väldigt låga summor generellt. Här blir det så mycket större för man tänker att den [klienten] får klara sig på det bästa sättet den kan. - Intervju 8

Vi menar att socialsekreteraren reflekterar kring hur man som professionell har förväntningar på klientens förmåga att klara sig på väldigt små summor. Vår uppfattning av meningen i citatet är att klienten konstrueras som icke ansvarstagande i de fall då pengarna inte räcker till det normen är tänkt att täcka.

Så får jag dessa så jag inte svälter ihjäl - det är fan på den nivån. Det är 4180 spänn och thats it. Det ska du köpa kläder, cigaretter, mat, smink för om du använder sånt och du får inte mer pengar. Fan 4000 spänn hade inte räckt lång för mig. - Intervju 2

Vi uppfattar att intervjupersonen menar att det är lämpligt att som professionell inom socialtjänsten fundera över hur man själv skulle klara sig på den summan. Vi tolkar det som att intervjupersonen anser att den är så pass snävt tilltagen att det egentligen inte är märkligt att pengarna inte alltid räcker till. Thorén (2008) visade att det även inom socialtjänsten förekommer informell och knappast professionell kategorisering av klienterna, exempelvis utifrån hur villiga de är att arbeta, deras motivationsnivå och arbetskapacitet. Vi menar att de två ovanstående citaten visar på hur klienter kategoriseras efter hur länge pengarna räcker och att negativa och individualistiskt inriktade stereotyper tillåts förklara varför pengarna inte räckte till. Det sker uppenbarligen trots daglig kontakt med klienterna och kännedom om hur stor summan är. Det uppfattar vi som ytterligare ett tecken på stereotypers rigida natur som gör att information om omständigheterna inte nödvändigtvis leder till att stereotypen överges. Vi tolkar det snarare som att informationen om omständigheterna, som i det här fallet handlar om att normen är snävt tilltagen och att det förklarar varför pengarna inte räckte till, bortses ifrån. Enbart för att låta stereotypen få förklaringsutrymme.

Hinton (2003) menar att stereotyper belastar intryck med känslor innan intrycken når vårt intellekt. Vi menar att det kan tala för att stereotyper av försörjningsstödstagare som gör gällande att de är slösaktiga kan bidra till att man ignorerar tecknen på att bidraget egentligen är för lågt och istället låter situationen då pengarna tar slut bekräfta stereotypen. Att förlägga problemet hos individen är enligt oss också ett möjligt sätt att upprätthålla legitimiteten hos samhällssystemet som givmilt och bra.

Enligt Burr (2015) har vi gått från ett individualiserat sätt att se på problem till ett mer

socialkonstruktionistiskt synsätt där strukturer ges förklaringen. Men i vår empiri har vi funnit uppfattningen att vi återigen är på väg tillbaka till ett mer individualiserat synsätt. Följande citat exemplifierar den uppfattningen:

Man ser dem [omständigheterna kring biståndstagandet] som individuella och vårt samhälle är ganska inriktat på individen. Vi blir mer och mer inriktat på att individen själv ska göra allting och att det är individen som själv sätter sina egna omständigheter men många gånger så är det ju sociala omständigheter, det är strukturella omständigheter. - Intervju 9

I citatet ovan ger intervjupersonen själv uttryck för en strukturell syn på omständigheterna kring den som har ekonomiskt bistånd. Men samtidigt uppfattar hen att samhället i stort har ett individualistiskt synsätt. Detta överensstämmer med Bullocks (2004) slutsats gällande att socialarbetare tenderar att utgå från mer strukturella förklaringsmodeller. Enligt Börjesson och Palmblad (2008) har dock betoningen också inom socialpolitiken, i termer av empowerment, gått mer och mer åt att ligga på egenansvar och att makten att förändra ligger hos individen. Vår uppfattning är att det kan förstås som en form av individualism som iklär sig rollen av egenansvar och som reproduceras av socialsekreterare i hur man arbetar och ser på klienten. Tendensen inom det sociala arbetet, som enligt Börjesson och Palmblad (2008) beskrivs med begrepp som valfrihet, delaktighet och empowerment, riskerar, enligt vår uppfattning, att bidra till att klienter konstrueras negativt genom att man förflyttar fokus från den låga nivån på bidraget till individens förmåga att hantera pengar rätt.

5.7 Politiker som åsiktskompass och “Arbetsför ålder” som en politisk fallgrop

Vi vill börja med att klargöra att vi inte bara avser riksdagspolitiker. Även om det inte framgår i citaten har vi förstått våra intervjupersoner så att det i minst lika stor utsträckning är en fråga om kommunpolitikernas fokus. Det menar vi beror på att det ekonomiska biståndet ligger under kommunal förvaltning. Intervjuperson 5 talar om hur politikens fokus leder till att uppfattningar påverkas:

Framförallt att den politiska debatten ger korrekt information, massinformation kan man säga, en politiker står och säger att vi måste ha [...] en motprestation. Det skickar ju signaler, det blir "jaha vadå? får man bara försörjningsstöd utan att göra någonting?" - Intervju 5

Vår tolkning är att intervjupersonen menar att man kan förstå politikernas fokus som en kompass för människor, att åsikter i ett samhälle följer med politiken. Det är intressant. För i ett demokratiskt samhälle som Sverige menar vi att det kan ligga nära till hands att tro att politiken enbart skall vara en spegling av de åsikter som redan finns i samhället. Och att påverkan därför enbart borde ske åt ett håll. Men Halleröd (1993) konstaterar att den politiska debatten speglar attityder som finns i samhället samtidigt som den inverkar på dem så snart politiken artikuleras. Loseke (2003) menar att somliga claims-makers står ganska högt upp på hierarkin. Även om Loseke (2003) inte nämner just politiker som särskilt högt stående claims-makers gör våra citat helt klart gällande att politikernas fokus behöver tas med i beräkningen när man tänker på hur företeelser i samhället konstrueras.

Så här säger intervjuperson 1 om det fokus som politikerna i vederbörandes kommun har angående det ekonomiska biståndet, samt hur det påverkar konstruktionen av den som har ekonomiskt bistånd, i synnerhet av den som dessutom är utrikesfödd:

Det är en hög arbetslöshet hos invandrarna i kommunen som ändå är i arbetsför ålder - under 65 liksom. Det stämmer ju! Det de inte ser är alla människor som har färdats i containrar, som har fortfarande splinter efter bomber i kroppen, [...] Det cementerar samhällets syn att de som går på soc är invandrare som borde kunna jobba för de är mellan 20 och 55. Varför jobbar de inte? - Intervju 1

Vi tolkar citatet som att begreppet "arbetsför ålder" av politiker och allmänheten, misstas för att säga något om den faktiska arbetsförheten. Enligt Börjesson och Palmblad (2008) innebär social kategorisering alltid ett uteslutande av andra möjliga förståelser. Vi menar att det är precis det som sker när människor placeras i kategorin "arbetsför ålder". Vi menar att då man talar om arbetsför ålder, utesluter man andra möjliga förståelser av vad som gör någon arbetsför. Det visar enligt oss på hur språket, genom formuleringar och ordsammansättningar, konstruerar människans upplevda

bild av verkligheten. Språkets makt är enligt Burr (2015) en grundläggande del i det socialkonstruktionistiska synsättet.

5.8 Medias framställning av personer som uppstår ekonomiskt bistånd

Vår uppfattning är att medias framställning sällan bygger på intentionen att presentera en så helhetlig bild som möjligt. Vanliga karaktärsdrag hos blivande nyheter är, enligt Weibull och Wadbring (2020), att de är dramatiska, känslösväckande, enkla, sker i närtid samt gärna har negativa inslag. De menar dessutom att journalister ser som sin uppgift att förmedla nyheterna kritiskt och förenkla dem för att begreppsliggöra komplicerade skeenden. Vi menar att det säger sig självt att sådana krav leder till att enbart vissa vinklar av verkligheten får medialt utrymme. Medias framställning och påverkan på allmänhetens uppfattningar är något som flera av våra intervjupersoner reflekterar kring:

Det är nog en ömsesidig påverkan - vi påverkar media och media påverkar oss på något sätt. Jag tänker att media på något sätt reflekterar åsikterna som finns i samhället och att åsikterna som finns i samhället skapas av den bilden som media använder då - Intervju 10

I citatet antas det råda en växelverkan mellan media och allmänhet. Mediernas rapportering antas i citatet reflektera åsikterna i samhället, men samtidigt uppfattas åsikterna vara ett resultat av medias rapportering. Vad som antas vara hönan och vad som antas vara ägget framgår inte. Vi menar vidare att ett försök att förklara det skulle röra sig utanför ramen för den här uppsatsen.

Däremot tror vi inte att man kan frikoppla medias påverkan från politikens. Vi menar att det är, eller i varje fall har varit i första hand genom klassiska media som större tidningar, radio och television som den politiska debatten kanaliseras. Loseke (2003) menar att media ägnar sig åt såväl primär som sekundär claims-making. Med primär claims-making avser Loseke (2003) att journalister och redaktörer gör egna claims genom att välja ut vad som skall rapporteras samt på vilket sätt. Med sekundär claims-making avses att de kanaliserar andras claims, exempelvis politikens eller forskares (Loseke, 2003).

Jag tror det är mycket som påverkas av politikerna men också hur journalister skriver om bidragstagare. Ibland lyfts de, ibland är det väldigt synd om dem och att de drabbas väldigt hårt av olika saker. Men å andra sidan kan det ibland stå att de utgör ett problem, när det kommer till bidragstagare, som hyresgäster tillskrivs bidragstagare massa egenskaper och generaliserar. Och det jag tror är att allmänheten snarare har dålig koll men att de färgas av hur politiker pratar om dem som har ekonomiskt bistånd och hur det skrivs om det i tidningarna men det är mycket som förblir osynligt för dem som inte kommer i kontakt med oss och dem som inte jobbar här. - Intervju 8

Vi tolkar citatet som att mottagaren av försörjningsstöd konstrueras på olika sätt för att skapa ett nyhetsvärde enligt de principer som vi nämnde i ingressen till detta avsnitt. Intervjupersonen menar dessutom att det leder till att mycket av verkligheten förblir osynligt, samt att då allmänheten saknar andra bilder att tillgå kommer den snäva rapporteringen färga av sig på dem. Om den bilden vedertas av tillräckligt många, menar vi att den enligt Paynes (2015) resonemang kommer att uppfattas som objektiv fakta.

6. Slutsatser och diskussion

Syftet med denna studie var att vi, genom en socialkonstruktionistisk grundsyn och utifrån de perspektiv som några socialsekreterare inom verksamhetsområdet försörjningsstöd har, skulle undersöka hur mottagaren av försörjningsstöd konstrueras i samhället. Syftet var dessutom att söka förklara och förstå förutsättningar och orsaker som vi, med samma grundsyn och utifrån samma socialsekreterares perspektiv, uppfattade kan ligga till grund för sådana konstruktioner.

Vi kommer nedan att besvara frågeställningarna var för sig i ordningsföljd. Först behandlar vi frågeställning ett, det vill säga *hur* vi i vår analys har sett att människor med försörjningsstöd konstrueras. Därefter behandlar vi frågeställning två med *hur* vi, utifrån vår empiri, kan förklara och förstå orsaker och förutsättningar som ligger till grund för sådana konstruktioner.

1. *Hur ser vi, genom intervjuade socialsekreterares perspektiv, att människor som har försörjningsstöd konstrueras i samhället?*

Vi har kommit fram till att människor med försörjningsstöd oftast konstrueras mycket negativt i samhället. I vår analys har vi konstaterat att det ofta rör sig om att de konstrueras i termer av negativa karaktärsdrag som kan användas för att förklara deras behov av försörjningsstöd. Sådana karaktärsdrag handlar återkommande om *lathet*, *opålitlighet* eller *vårdslöshet* med ekonomiska medel. Så vitt vi har funnit sker inte konstruktionerna vanligtvis genom att regelrätta tillmälen då någon till exempel kallas lat, artikuleras. Istället kom vi fram till att de konstrueras genom underförstådda antaganden som till exempel kan uttryckas via språket. Ett exempel på när det uttrycks genom språket är det citat som namngav vår studie. Citatet handlar om en optiker som, för att undvika att klienten skulle kunna lägga pengarna på annat, ville försäkra sig om att socialsekreteraren inte gav hela summan för glasögonen på en gång. Ett sådant uttryckt antagande konstruerar personen som har ekonomiskt bistånd som en slarvig och opålitlig person eftersom det bygger på den stereotypa förväntningen att den som har ekonomiskt bistånd inte kan hålla i pengar. Underförstådda antaganden menar vi också finns inbyggda i socialtjänstlagen. De tar sig uttryck i att handläggningen av ekonomiskt bistånd innebär ingående kontroll av sökandens ekonomiska och materiella tillgångar. Som om individen som ber om hjälp inte antas tala sanning förrän bevis har burits fram.

Vi har också konstaterat att man inom socialtjänsten talar om biståndet som om det vore väldigt mycket pengar. Och att det leder till att individen, om pengarna tar slut i förväg, konstrueras som slarvig istället för att det antas bero på att biståndet är för lågt. En, som vi har upptäckt, vanligt förekommande konstruktion är att den som har försörjningsstöd konstrueras som lat. Latheten menar vi tas som förklaring till hennes fattigdom och leder till att hon antas välja att leva på andra för att hon inte vill arbeta. Ett exempel på när det sker är då begreppet "arbetsför ålder" tas som ett mått på faktisk arbetsförhet och att det leder till att människor som av andra anledningar än just ålder inte kan arbeta, konstrueras som lata mot bakgrund av att de antas vara arbetsföra bara för att de är i en viss ålder.

Konstruktionerna menar vi bygger på en stereotyp bild av försörjningsstödstagaren som förstärks, reproduceras och sprids vidare genom att den artikuleras i socialt utbyte mellan människor och då den tar sig uttryck i myndighetens kontroll. Att stereotyper finns inbyggda i lagar och myndigheters agerande visar enligt oss att de har legitimerats som allmän förklaringsmodell.

Vi har kommit fram till att benämningen “socialbidragstagare” saknar mänsklighet bara genom att subjektet människa utesluts ur ordet. Vår sammantagna slutsats gällande hur människorna med försörjningsstöd konstrueras är att det sällan är positivt. Och att karaktärsdragen som konstruktionerna rör sig omkring ofta är ämnade att förklara hennes behov av ekonomiskt bistånd som självförvållat. Vilket möjliggör hävdandet av att hon får skylla sig själv och inte är förtjänt att hjälpas. Det vi uppfattar vara mest framträdande är dock att hon aldrig konstrueras som en av oss andra utan att *de* konstrueras som en homogen grupp som distanseras från andra samhällsmedborgare.

- 2. Hur kan vi genom intervjuade socialsekreterares perspektiv, förklara och förstå orsaker och förutsättningar som vi uppfattar ligger till grund för att den som har försörjningsstöd konstrueras på det sättet?*

Vår analys kom fram till att konstruktionerna kan tjäna antingen som absolut bedömningsinstrument eller som en prioriteringsordning att följa när man bedömer vem som har rätt till hjälp och i vilken ordning. Konstrueras människan som värdig/ovärdig får det en absolut innebörd. Men väljer man att tala om bättre rätt blir det en relativ fråga. Därmed drar vi slutsatsen att det är möjligt att prioriteringsordningen och någons rättigheter i förhållande till någon annans har förutsättningar att komma på tal just i kontexter av låg socioekonomisk status eftersom bristen på resurser där kan föranleda att man börjar reflektera över vem som borde ha bättre rätt, på ett sätt som inte sker i samma utsträckning där tillgången på resurser är god.

I vår analys kom vi fram till att begrepp som “socialbidragstagare” leder till en avpersonalisering av den som har ekonomiskt bistånd. Avpersonaliseringen försvårar möjligheterna att identifiera sig med individen och därmed möjligheten att förstå att

det kan hända vem som helst. När den sistnämnda möjligheten utesluts menar vi att förklarande stereotyper bereds fritt spelrum. Lite förenklat menar vi att förutsättningarna för stereotypering, liksom stereotyperna själva, konstrueras socialt genom språket genom att avpersonaliserande begrepp artikuleras i social interaktion.

Vi har också kommit fram till att det i vissa sociala och kulturella kontexter förefaller vara social kunskap att kontakt med socialtjänsten, i sig är något negativt och skamligt. Och att det därmed inte är enbart utifrån hjälpbehovet som människan ses ned på utan snarare utifrån att hon uppfattas ha blivit ett med den typen av sociala avvikare som man i den kontexten intimt förknippar socialtjänsten med.

De så kallade "socfallen", det vill säga de som har kontakt med socialtjänsten, är egentligen en väldigt heterogen grupp som endast har det gemensamt att de är klienter hos socialtjänsten. Därmed menar vi att ett placering av dem i samma kategori per definition innebär att man gör det heterogena homogent. Vi menar att förutsättningarna för ett homogeniserande föreligger så länge människor med vitt skilda behov och förutsättningar kategoriseras under samma myndighet. Vi kom fram till att eftersom ett homogeniserande av heterogena grupper per definition innebär förnekande av inbördes skillnader i gruppen underlättar det stereotyperingen. Detta emedan det framstår som legitimt att tillskriva dem gemensamma karaktärsdrag då de allmänt uppfattas höra till samma kategori. Det innebär att vi ser att en viktig orsak till att människor med ekonomiskt bistånd konstrueras negativt, inte ligger i biståndet som sådant. Utan i att biståndet hanteras av en myndighet under vilken man har samlat andra sociala problem som till exempel missbruk, och som allmänt uppfattas vara misskrediterande för individen.

En annan orsak vi upptäckte är den rädsla mot det som människan inte förstår eller har information nog för att förstå, exempelvis avvikande mänskligt beteende. Rädslan leder till att stereotyper används för att begripliggöra skeenden och därmed göra dem mindre skrämmande. Vi menar att den avvikandes beteende av omgivningen kan förklaras med att personen går hos socialtjänsten och att avvikelser därmed förväntas av alla som konstateras ha kontakt med socialtjänsten.

Vi kunde i analysen se hur individens motivation att förklara sina omständigheter på ett för henne själv så fördelaktigt sätt som möjligt, så kallad självbekräftelsebias, leder till att det egna behovet av försörjningsstöd förklaras med omständigheter hon inte kan hjälpa. Samma bias menar vi leder till att stereotyper används för att kunna konstruera andra biståndstagare som sämre och därmed själv inta en överlägsen position i förhållande till dem. Det funkar också för den som själv har försörjningsstöd. På grund av att den som söker försörjningsstöd måste positionera sig i bland försörjningsstödstagare menar vi att den personen kan antas ha ett större behov än någon annan att aktivt söka sig till en överlägsen position i förhållande dem. Detta för att kunna söka försörjningsstöd och slippa uppleva att man positionerar sig bland dem man föraktar.

Därmed menar vi att sociala konstruktioner som resultat av ett tillämpande av stereotyper inte nödvändigtvis enbart beror på avsaknad av information utan också är ett direkt syfte med människans självbekräftelsebias.

Vi har kommit fram till att politikernas fokus kan fungera som en kompass för medborgarna då de avgör vad som är ett problem i samhället. Om politiker fokuserar på att invandrare i arbetsför ålder är arbetslösa och har ekonomiskt bistånd och att det bekymrar dem (politikerna) kan det orsaka att människor tar det som intäkt för att arbetslösa invandrare i arbetsför ålder som har försörjningsstöd är ett bekymmersamt problem.

Vi har också konstaterat att media har en roll i konstruktioner genom att de väljer ut nyheter som uppfyller vissa krav för att göra dem intressanta. Därför menar vi att nyheter aldrig speglar en fullständig bild av verkligheten utan endast den intressanta och uppseendeväckande. Om det är den enda bild som allmänheten får av vissa företeelser, som då ekonomiskt bistånd nämns, tror vi att det för dem kan förefalla som att nyheterna speglar verkligheten, medan det i själva verket är så att allt det positiva där det fungerar precis som det skall, aldrig blev nyheter. Därför kan nyhetsrapportering om bidragsfusk och hot mot handläggare, ge en felaktig bild av att förekomsten av sådana problem är mycket större och mer omfattande än de egentligen är.

6.1 Förslag till framtida forskning

Utifrån vår betoning på att konstruktioner uppstår i ett socialt sammanhang, som aldrig är statiskt, ter det sig självklart att sådana här studier behöver göras ånyo med jämna mellanrum för att undersöka hur konstruktionerna utvecklats, vad som har tillkommit och vad som eventuellt har tonats ned. Eventuella tekniker för att påverka attityder måste utforskas mer eftersom det inte rymdes i den här uppsatsens fokus att undersöka lösningar. Ett konkret förslag är en studie som hade kunnat handla om hur empowerment-orienteringen i människobehandlande organisationer påverkar arbetet med klienterna utifrån mer negativa aspekter som skuldbeläggande. Vi hade också gärna sett att någon studerade hur stereotyper av bidragstagare kan användas i den invandringskritiska debatten. Vi hade gärna skrivit om det men vi tvingades slutligen inse att det låg utanför studiens avgränsning.

7. Avslutande reflektion

Studier som belyser konstruktionerna är om inte annat nödvändiga för att alltemellanåt påminna människan om att hon inte är så annorlunda jämfört med historiens människor som hon tycks tro. Människor har nog i alla tider uttryckt förvåning genom att formulera en mening bestående av ett, som hon tycker, märkligt förhållande och årtalet hon lever i. Gärna också en referens till en tid hon i allmänhet anser är sämre än hennes egen samtid "Hallå det är 2021 sånt här hör till medeltiden".

Att ha en i grunden kategorisk förståelse av omvärlden är inget som hör specifikt till medeltiden utan till mänskligheten. Föreställningen att den egna tiden är så bra att det man uppfattar som konstigt tolkas som uttryck för sådant som hör hemma i en annan tid är inget annat än att skylla ifrån sig och att blunda för problemets verkliga natur. Det är precis samma typ av mänskligt beteende och tendenser som existerar idag som på medeltiden. Det ges visserligen olika förutsättningar i olika tider, men är i sig samma. De är inte dåliga eller klandervärda, men de får problematiska konsekvenser. Som dock kan reduceras genom reflektion och lite ödmjukhet. Vi tror att reflektion och i synnerhet självreflektion med betydelse ifrågasättande av egna värderingar, är en färdighet som bör läras ut redan på grundskolan. Det finns uppenbarligen ett stort behov av det, men inte minst också ett behov av att kunna skilja mellan självreflektion

och självkritik. Utan ett begrepp om den skillnaden låser man in sig i mänsklighetens kategoriska natur. Man måste kunna reflektera över sina tankar och värderingar utan att klandra sig själv för dem. På samma sätt måste man kunna låta andra reflektera över sina tankar och värderingar utan att klandra dem. Reflektion är utvecklande och bidrar till att belysa olika aspekter och öppnar upp människans sinne för fler dimensioner än rätt och fel eller svart och vit.

Men just utifrån människans vilja att ha omvärlden strukturerad tror vi att man mer eller mindre medvetet undviker reflektion därför att det ofta leder till att illusionen av en tydlig och lättförståelig värld ifrågasätts och man tvingas konfrontera en värld långt mer komplex än man egentligen vill ha med att göra. Det är trots allt så mycket enklare att låtsas som att allt är precis som det förefaller vara.

Referenslista

Angelin, Anna (2009). Den dubbla vanmaktens logik. En studie om långvarig arbetslöshet och socialbidragstagande bland unga vuxna. Lund Dissertations in Social Work No. 38, Lunds universitet

Angelin, Anna, Bengt Starrin (2012) När pengarna inte räcker – ekonomisk stress, skam och kampen för värdighet. I: Swärd, Hans & Engelmark, Lena (red.): Fattigdom utan gränser. Stockholm: Carlsson.

Bergmark, Åke (2015) Ekonomiskt bistånd - mellan nationell politik och lokalt självstyre, I: Johansson, Staffan, Peter Dellgran och Staffan Höjer (red.) Människobehandlande organisationer, Stockholm: Natur och kultur

Bibel 2000, Svenska Bibelsällskapet: <https://bibeln.se/visa?q=mat.25@b2k>

Björk, Cornelia, Gunilla Bergström Casinowsky, Helena Håkansson. (2016) Forskning om ekonomiskt bistånd - En översikt av forskning om verksamhetsområdet ekonomiskt bistånd. Forskning och Utveckling inom välfärdsområdet, Göteborg.

Blomberg, Helena, Johanna Kallio, Christian Kroll (2013) Social workers attitudes towards the unemployed in the Nordic countries” i International journal of social welfare 2013:22 219-229.

Blomberg, Helena, Johanna Kallio, Christian Kroll, Mikko Niemelä (2015) What explains frontline workers' views on poverty? A comparison of three types of welfare sector institutions. International journal of social welfare 2015:24 324-334

Bryman, Alan (2018) Samhällsvetenskapliga Metoder. Liber AB, Stockholm

Bullock, Heather E (2004) From the front lines of welfare reform: an analysis of social worker and welfare recipient attitudes Journal of Social Psychology; December 2004; 144, 6; Social Science Premium Collection pg. 571

Burr, Vivien (2015) Social constructionism. London: Routledge.

Börjesson, Mats, Eva Palmblad (2008) Strultjejer, arbetssökande och samarbetsvilliga. Malmö: Liber AB

Groome, David, Nicola Brace, Hazel Dewart, Graham Edgar, Helen Edgar, Anthony Esgate, Richard Kemp, Graham Pike, Tom Stafford (2010) Kognitiv psykologi - processer och störningar. Lund: Studentlitteratur AB

Halleröd, Björn (1993) Åsikter om socialbidragstagare. I Björn Halleröd, Staffan Marklund, Anders Nordlund & Mikael Stattin (red.): i Konsensuell fattigdom – en studie av konsumtion och attityder till konsumtion. Umeå: Sociologiska institutionen, Umeå Universitet, rapport nr 104.

Hinton, Perry (2003) Stereotyper, kognition och kultur. Studentlitteratur, Lund 51

Hjort, Thorbjörn (2012) Skälig levnadsnivå - om välfärdsstatens syn på socialbidragstagares konsumtion I: Swärd, Hans & Engelmark, Lena (red.): Fattigdom utan gränser. Stockholm: Carlsson.

Hjort, Thorbjörn (2019) UPPDRAG EXIT - med fokus på att minska socialbidraget
I: Hjort, Thorbjörn (red.) Det yttersta skyddsnätet. Lund; Studentlitteratur AB

Jacobsen, Dag-Ingvar (2012) Förståelse, beskrivning och förklaring. Lund: Studentlitteratur.

Kvale, Steinar, Svend Brinkmann (2009). Den kvalitativa för forskningsintervjun. Lund: Studentlitteratur AB

Kvale, Steinar, Svend Brinkmann (2020) Den kvalitativa forskningsintervjun. Lund: Studentlitteratur AB.

LeCompte, M.D: & Goetz, J.P. (1982): Problems of reliability and validity in ethnographic research. Review of Educational Research, 52: 31-60

Loseke, Donileen (2003) Thinking about social problems: An introduction to constructionist perspectives. New Jersey TPB.

Lundgren, Lars, Per-Anders Sunesson (2021) Nya sociallagarna. Stockholm: Norstedts Juridik AB

Mattsson, Tina (2015) Intersektionalitet i socialt arbete. Malmö: Gleerups Utbildning AB

Payne, Malcolm (2015) Modern teoribildning i socialt arbete. Stockholm: Natur & Kultur

Rauhut, Daniel (2011). Den besvärliga fattigdomen. Lund: Studentlitteratur AB

Rennstam, Jens, David Wästerfors (2015). Från stoff till studie: om analysarbete i kvalitativ forskning. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Salonen, Tapio (2013) Det nödvändiga uppbrottet - reformera det ekonomiska biståndet, Arena idé.

Stattin, Mikael (1993) Datamaterial och Bortfall . I Björn Halleröd, Staffan Marklund, Anders

Nordlund & Mikael Stattin (red.): Konsensuell fattigdom – en studie av konsumtion och attityder till konsumtion. Umeå: Sociologiska institutionen, Umeå Universitet, rapport nr 104.

SFS 1885:27, Kongl. Maj:ts nådiga proposition till Riksdagen, med förslag till lag angående lösdrivvares behandling; gifven Stockholms slott den 9 Januari 1885.

SFS 2001:453 Socialtjänstlag. Stockholm. Socialdepartementet.

Socialstyrelsen (2013) Ekonomiskt bistånd - Handbok för socialtjänsten

Socialstyrelsen (2020) Riksnormen för ekonomiskt bistånd 2006–2021.

SOU 1974:39:350-351: Socialvården: mål och medel: principbetänkande

Swärd, Hans (2019) Det svenska socialbidragssystemets historiska rötter. I: Hjort, Torbjörn (red.) Det yttersta skyddsnätet. Lund; Studentlitteratur AB

Thorén, Katarina (2008) Activation policy in action - A Street Level Study of Social Assistance in the Swedish Welfare State i Vårdvetenskap och socialt arbete nr 163/2008.

Vetenskapsrådet (2002) Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Weibull, Lennart, Ingela Wadbring (2020) Det svenska medielandskapet. Liber AB Wikström,

H. (2009) Etnicitet. Malmö: Liber.

Wyers, Norman L. (1977) Shame and Public Dependency: A Literature Review. The Journal of Sociology & Social Welfare: Vol. 4 : Iss. 6 , Article 14.

Bilagor

Bilaga 1: Intervjuguide

-
- Berätta att det inte finns något rätt eller fel svar - vi vill bara ha deras uppfattningar om problemet!
 - Etiska krav (anonymitet) + be om lov att spela in.
 - Har du några frågor innan vi börjar?
-

Intervjuguide

Social konstruktion:

Har du koll på vad en social konstruktion är?

Ekonomiska biståndets syfte

1. Enligt din åsikt: Vad fyller det ekonomiska biståndet för syfte i samhället?

Diskurser

2. Hur upplever du att det talas om människor som har försörjningsstöd?:
 - a) Några särskilda ord som används?
 - a. på din arbetsplats?
 - b. i samhället generellt? (IRL och på internet).
3. Hur upplever du att de som får ekonomiskt bistånd talar om sig själva utifrån att de har ekonomiskt bistånd?
 - a. Kan det finnas något särskilt skäl att de väljer att tala om sig och sitt bistånd på det sättet?
 - b. Vad tänker du att sättet på vilket människan talar om sig själv gör med henne?
4. Hur skulle du vilja att attityden / sättet att tala om människor som har försörjningsstöd såg ut i samhället? Motivera.
 - a. Upplever du att det finns skillnad i uttryckets innebörd om man benämner personen som en "människa som har försörjningsstöd" eller en "socialbidragstagare"? - det definierar inte en person
5. **Avslutningsfråga**
 - a. Hur tänker du att det går att koppla dessa konstruktioner av bidragstagare till en uppfattning om att vissa är värdiga respektive ovärdiga att ha bidrag?
 - b. Hur upplever du att klienterna tänker och känner kring att söka och att leva på ekonomiskt bistånd?
 - c. Vad kan dessa konstruktioner och de attityder de härrör från innebära för människor som har försörjningsstöd?
 - i. Vad kan förståelse för konstruktionerna utifrån påverka personen som har försörjningsstöd?

INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

INFORMATIONSBREV

Hej!

Vi är två socionomstudenter på termin 6 vid Göteborgs Universitet, som nu skriver vår kandidatuppsats. Syftet med studien är att undersöka hur socialsekreterare som arbetar med försörjningsstöd upplever att människor som har försörjningsstöd, konstrueras såväl inom socialkontorets väggar som på andra platser i samhället, samt vilka attityder som kan identifieras bakom dessa konstruktioner. Vi undrar om du vill delta genom en intervju?

Vi önskar att få till intervjun så snart som möjligt på grund av väldigt knapp skrivtid men vi är i övrigt anpassningsbara efter vilken tid på dygnet och veckodag (även kvällstid och helger) som passar dig bäst. Om du väljer att medverka genomförs intervjun per telefon/videolänk på grund av rådande omständigheter. Intervjun beräknas ta ca 45-60 minuter.

VI VÄRDESÄTTER DIN INTEGRITET

- 1. INFORMATIONSKRAVET** - Du som är uppgiftslämnare i forskningsprojektet skall få ta del av studiens syfte. Du skall också få reda på allt som rimligen skulle kunna påverka din vilja att delta.
- 2. SAMTYCKESKRAVET** - Du som uppgiftslämnare har rätt att själv bestämma över din medverkan. Du bestämmer om, hur länge och på vilka villkor som du skall delta och du kan avbryta din medverkan när du vill. Vi kommer redogöra för allt igen innan intervjun påbörjas. Vi kommer be om lov att få spela in intervjun men det är upp till dig att bestämma. Allt sker på dina villkor.
- 3. KONFIDENTIALITETSKRAVET** - Dina uppgifter ges största möjliga konfidentialitet och personuppgifter förvaras på ett sådant sätt att obehöriga ej kan ta del av dem. Dina uppgifter och vad du har sagt kommer att i mesta möjliga mån anonymiseras i det färdiga projektet.
- 4. NYTTJANDEKRAVET** - De uppgifter vi samlar in används endast av oss och i vetenskapligt syfte, dvs de kommer ej till kommersiellt- eller icke-vetenskapligt bruk. Inspelade och transkriberade intervjuer raderas och förstörs då studien är färdig och godkänd.

Givetvis kommer du att få ta del av den färdiga studien!

Med vänlig hälsning

Viktor Malgeryd: gusmalgvi@student.gu.se 0705910797

Victor Svensson: gussvevic@student.gu.se 0761916894

Handledare: Lena Andersson *Medicine doktor i socialmedicin, Fil.mag socialt arbete.*

lena.andersson@socwork.gu.se